

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Факультет української філології та журналістики
Кафедра мовознавства

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з навчальної та
науково-педагогічної роботи,
голова науково-методичної ради
Н.А. Тюхтенко
«18» лютого 2019 р.

Програма атестації здобувачів вищої освіти з модуля
Педагогіка і психологія. Методики викладання фахових дисциплін

Напрямок підготовки: 6.020303 Філологія (українська мова та література)*

Ступінь вищої освіти: бакалавр
Форма навчання: денна, заочна
Термін навчання: 4 роки

ПОГОДЖЕНО
на засіданні
науково-методичної ради 24
факультету української філології та журналістики
Голова НМР Ю.О. Омельчук

«7» лютого 2019 р.

Херсон – 2019 р.

Затверджено на засіданні
кафедри мовознавства
Протокол №8 від 04.02.2019 р.
Завідувач кафедри мовознавства
доц. Гайдаєнко І.В.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Вступ України у Болонський процес зумовив зміну мети, завдань і змісту навчально-виховного процесу у вищій школі, спрямованого на формування й зміцнення інтелектуального, культурного, соціального й науково-технічного потенціалу студентів-філологів. Стрижнем вищої освіти стала розвивальна, культуруотворювальна домінанта, орієнтована на конкурентоспроможного фахівця з інноваційним продуктивним типом мислення та діяльності, який уміє критично мислити, опрацьовувати інформацію, використовувати знання й набуті вміння для творчого вирішення проблем, здатного відповісти на виклики цивілізації.

Досягти цього сучасна вища школа зможе за умов підвищення рівня навчання педагогіки, психології, української мови і літератури та англійської мови, розв'язання багатьох методичних проблем, пошуку нових підходів до навчання студентів-філологів, про що чітко відзначено в Законі про освіту в Україні, Концепції загальної середньої освіти України і Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, чинних програмах.

Професійно-методична підготовка сучасного вчителя-філолога у вищій школі складається із засвоєння ним циклу фахових дисциплін, серед яких провідна роль належить дисциплінам «Методика викладання української мови», «Методика української літератури», «Педагогіка» та «Психологія».

Основу цих курсів складають професійно необхідні відомості про актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: загальні питання педагогіки, психології, методики навчання української, англійської мов, української літератури на сучасному етапі, принципи, методи і прийоми навчання мов та літератури, шляхи й закономірності засвоєння школярами знань, питання методики вивчення основних розділів курсу української та англійської мов, української літератури, особливості змісту й організації навчання мови і літератури, формування комунікативної компетенції учнів, виховання високого рівня культури вчителя, становлення мовної особистості.

У процесі вивчення дисциплін студенти мають оволодіти сучасними теоретичними знаннями, здобути ґрунтовні практичні навички, набути високої професійної майстерності. Важливість курсів зумовлює винесення їх на атестацію здобувача вищої освіти, що є завершальним етапом у підготовці майбутнього вчителя-словесника, засобом перевірки його знань і виявлення рівня сформованості вмінь і навичок та готовності до самостійної роботи в школі.

Атестація здобувача вищої освіти із «Педагогіки і психології. Методик викладання фахових дисциплін» на присудження ступеня вищої освіти «бакалавр» є не тільки перевіркою теоретичних знань і практичних навичок з-поміж дисциплін, що вивчалися впродовж усіх років навчання в університеті, але й важливим завершальним етапом у підготовці фахівця для середніх навчальних закладів освіти.

Рекомендована програма складена на основі чинних предметних програм (Методика навчання української мови в середній загальноосвітній школі: програма для студентів факультетів української філології педагогічних університетів та інститутів. – К.: Ленвіт, 2010 та авторських програм з дисциплін «Методика української літератури», «Педагогіка» та «Психологія» (укладачі І.І. Корольова Л.Г.Бондаренко, В.М.Мелконян) з урахуванням

вимог, що висуваються до студентів на випускному екзамені, з метою виявлення різнобічних і глибоких знань з циклу фахових дисциплін.

До складання атестації здобувача вищої освіти з «Педагогіки і психології. Методик викладання фахових дисциплін» допускаються студенти, які виконали всі вимоги навчального плану з теоретичних та практичних курсів.

Атестація здобувача вищої освіти передбачає перевірку й оцінку рівня сформованості у студентів мовної, комунікативної компетенції, наявності у них знань основ «Методики викладання української мови», «Методики української літератури», «Педагогіки» та «Психології», а також здатності та готовності реалізувати здобуті знання та вміння в майбутній професійній діяльності.

Мета атестації здобувача вищої освіти полягає в перевірці рівня сформованості професійної та педагогічної компетентностей студентів.

Професійна компетентність полягає в оволодінні студентами необхідним колом професійних знань, умінь і навичок, що визначають рівень їхньої професійної діяльності та включає знання, уміння й навички, необхідні як педагогові, так і філологіві.

Педагогічна компетентність – здатність виявити на практиці володіння базовими педагогічними компетенціями, які формуються під час професійної комунікації, професійно-когнітивної, організаторської, соціальної й регулятивної діяльності і виявляються в базових когнітивних уміннях (розуміти, спостерігати, встановлювати аналогії, зіставляти й протиставляти, структурувати, систематизувати, конкретизувати, аналізувати факти та явища); методологічних когнітивних уміннях (формуванню мету діяльності, вибирати відповідні способи, засоби та методи досягнення поставленої мети, відокремлювати в об'єкті предмет вивчення, переробляти й перегруповувати навчальний матеріал тощо); загальних когнітивних уміннях (планувати й організувати власну навчальну діяльність у цілому, здійснювати самоконтроль і самооцінювання).

Підготовка майбутніх учителів філологічного профілю передбачає формування ключових і предметних компетенцій:

- *філологічної компетенції*, що містить такі компоненти: лінгвістичний, загальногуманітарний, естетичний, стратегічний, інформаційний, особистісний, самоосвітній;

- *мовної компетенції* – володіння мовою як засобом навчання і спілкування;

- *комунікативної компетенції*, що полягає у розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності та внутрішньому розумінні ситуаційної доречності і включає такі компетенції:

- *лінгвістичну компетенцію* – знання системи і структури мови, правила її функціонування в процесі комунікації;

- *соціолінгвістичну компетенцію* – здатність вибирати лінгвістичні засоби відповідно до сфери й умов спілкування;

- *дискурсивну компетенцію* – здатність будувати цілісні, зв'язні висловлення різних функційних стилів в усному й писемному мовленні;

- *соціокультурну компетенцію* – вміння оперувати знаннями про національно-культурні надбання України та країн світу; уміння будувати власну мовну поведінку з урахуванням ситуації спілкування.

Завдання атестації здобувача вищої освіти – виявити рівень теоретичних знань студентів, їх можливості творчо застосовувати методи і прийоми навчання в практичній діяльності, можливості вести наукові пошуки в галузі методики, узагальнювати свій

досвід і досвід колег, вивчати нове та впроваджувати їх у практику навчання.

Програма атестації здобувача вищої освіти з «Методика викладання української мови», «Методика української літератури», «Педагогіка» та «Психологія» має на меті:

- визначення єдиних вимог до державної атестації з методики викладання української мови для випускників-філологів та забезпечити належний рівень її проведення;
- перевірку теоретичних знань і професійних умінь та навичок з «Методики викладання української мови», «Методики української літератури», «Методики англійської мови», «Педагогіки» та «Психології», умінь втілювати нові методичні ідеї у практику роботи загальноосвітньої школи.

Особливе місце методики навчання «Методики викладання української мови», «Методики української літератури», «Педагогіки» та «Психології» в системі дисциплін навчального плану підготовки вчителя-філолога, тісний зв'язок з усіма дисциплінами мовознавчого і лінгводидактичного циклу зумовлюють необхідність конкретизації змісту кожного питання, що є в програмі, з таких позицій:

- вивчення будь-якого лінгвістичного явища в школі треба розглядати, спираючись на досягнення сучасного мовознавства;
- дидактичні вимоги до уроку, вибору методів і прийомів навчання співвідносити зі специфікою мови та літератури як шкільної дисципліни;
- конкретні методичні рекомендації подавати з урахуванням пізнавально-вікових особливостей учнів.

Випускник повинен виявити своє розуміння ролі «Методики викладання української мови», «Методики української літератури», «Методики англійської мови», «Педагогіки» та «Психології» та її зв'язок з іншими дисциплінами. Актуальним постає завдання відповідності вимог державної атестації випускників вимогам сучасної школи.

На атестацію здобувача вищої освіти виносяться питання, найбільш важливі для виявлення рівня методичної компетенції майбутнього вчителя словесника.

Програма не містить практичних умінь, якими має володіти студент. Такою перевіркою випускника була виробнича практика. Під час атестації здобувача вищої освіти оцінка сформованості вмінь проводиться опосередковано; критеріями її визначення є правильність уявлень студента про функційний характер того чи того вміння, його роль в організації навчального процесу.

Програма покликана сприяти такій організації атестації здобувача вищої освіти з методики навчання української мови, за якої можлива глибока перевірка ґрунтовних й основоположних знань предмета майбутнім учителем і його вміння самостійно орієнтуватися в певній навчальній ситуації: вибір того чи того методичного прийому для вирішення конкретного завдання має бути аргументований студентом з позиції його ефективності й переваг. Програмовий матеріал, на прикладі якого розглядаються методичні питання, обирається студентом самостійно.

РОЗДІЛ 1. ПЕДАГОГІКА

1. *Загальні основи педагогіки*

Педагогіка: становлення, сучасний стан. Методологія педагогічної науки.

Предмет і завдання педагогіки. Основні категорії педагогіки: виховання, навчання, освіта. Виникнення і розвиток педагогіки: виховання як суспільне явище, його історичний характер, генеза виховання.

Внесок зарубіжних та вітчизняних педагогів і просвітителів у розвиток наукової педагогіки (давньогрецькі філософи, представники епохи Відродження, Я.Коменський, Д.Локк, Г.Песталоцці, Й.Ф.Гербар, А.Дістервег, К.Ушинський, Т.Шевченко, І.Франко, М.Костомаров, О.Духнович, Б.Грінченко, С.Русова, А.Макаренко, О.Сухомлинський та інші).

Педагогічна наука і педагогічна практика. Система педагогічних наук. Методологія педагогіки і методи педагогічних досліджень. Структура педагогіки. Зв'язок її з іншими науками. Різноманітність течій зарубіжної педагогіки, сучасні концепції виховання.

Розвиток, виховання і формування особистості.

Наукові вчення про соціальну сутність особистості. Поняття розвитку і формування особистості. Виховання як провідний фактор розвитку і формування особистості. Розвиток особистості, рушійні сили і закономірності розвитку особистості. Поняття формування особистості. Роль спадковості й середовища в розвитку і формуванні особистості.

Роль діяльності, активності і спілкування в розвитку і формуванні особистості. Проблема успадкування спеціальних задатків, інтелектуальних і моральних якостей. Особистість як об'єкт і суб'єкт виховання. Самовиховання особистості як умова ефективності її розвитку і виховання.

Вікові етапи у розвитку особистості школяра, їх характеристика. Особливості виховання учнів різного віку в навчальних і позашкільних закладах освіти всіх рівнів і типів. Шляхи підвищення ролі виховання в розвитку і формуванні особистості у відповідності до державної програми "Освіта" (Україна XXI ст.), Закону про середню освіту, концепції національного виховання, концепції особистісно-зорієнтованого виховання.

Усебічний, гармонійний розвиток особистості.

Мета виховання, її об'єктивний характер. Ідеал національного виховання. Умови і фактори визначення цілей виховання. Зародження та розвиток ідеї про всебічний, гармонійний розвиток особистості. Основні напрямки всебічного розвитку особистості. Програма виховання як система цілей виховання. Мета виховання в сучасній українській школі.

Зарубіжна педагогіка про мету виховання.

Цілісний педагогічний процес.

Історико-філософські обґрунтування. Значення системного, цілісного підходу до вивчення суспільних явищ і процесів. Суть педагогічного процесу, його рушійні сили. Цілісний педагогічний процес як єдина система взаємопов'язаних процесів навчання і виховання. Педагогічна діяльність як розв'язання педагогічних завдань.

Внесок великих педагогів Я.А.Коменського, Й.Г.Песталоцці, Ж-Ж.Руссо, А.Дістервега, К.Д.Ушинського, А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського і інших у педагогічну науку.

Закономірності цілісного педагогічного процесу в сучасній демократичній школі України, організація педагогічного процесу.

2. Теорія освіти і навчання.

Дидактика: сутність, історія розвитку, сучасні проблеми.

Поняття дидактики. Основні категорії дидактики. Історія розвитку дидактики. Освіта як багатоаспектне поняття. Основні тенденції розвитку сучасної освіти. Сучасні дидактичні концепції в освіті. Стратегія розвитку освіти в Україні. Основні завдання дидактики української школи. Дидактика і методики викладання окремих дисциплін.

Процес навчання, його структура, методологія.

Суть процесу навчання. Процес навчання як система. Методологія процесу навчання. Цілі процесу навчання. Стимулювання процесу навчання. Зміст навчального процесу.

Єдність навчальної, виховної і розвивальної функцій процесу навчання.

Основні компоненти процесу навчання (мета, завдання, зміст, методи, засоби, форми організації навчання, результати). Структура діяльності вчителя в навчальному процесі: планування, організаційно-методичне забезпечення, стимулювання процесу навчання, контроль і регулювання навчально-пізнавальної діяльності, аналіз результатів навчання, виховання і розвитку учнів.

Психолого-педагогічні основи навчально-пізнавальної діяльності молоді в середніх навчальних закладах всіх типів і рівнів України. Навчання як система пізнавальної діяльності, спрямована на розв'язання завдань навчання. Структура процесу засвоєння (сприйняття, осмислення, розуміння, узагальнення, закріплення, застосування). Потреби та інтереси як основи мотивації навчання, емоційний фактор навчання. Навчання і спілкування. Оцінка і самооцінка якості оволодіння матеріалом, який вивчається і вивчався. Роль педагогічної техніки в процесі навчання. Підходи до навчання, сучасні інноваційні технології навчання.

Зміст освіти в середніх навчальних закладах освіти.

Поняття про зміст освіти. Фактори, що зумовлюють зміст освіти. Удосконалення освіти молоді – необхідність прискорення соціально-економічного і науково-технічного прогресу в Україні, відповідність її соціально-економічному розвитку країн Європи, входження нашої держави до країн Європейської єдності. Світові та вітчизняні теорії організації змісту освіти. Вдосконалення змісту освіти відповідно до вимог Закону України "Про освіту". Наукові основи визначення змісту освіти. Критерії відбору основ наук.

Міжпредметні зв'язки.

Характеристика навчальних планів, програм і підручників національної школи, коледжів, гімназій.

Взаємозв'язок загальної, політехнічної та професійної освіти, теорія та практика реалізації неперервної освіти. Неперервна педагогічна освіта: суть, історія розвитку, сучасні підходи.

Шляхи підвищення ефективності і реалізації змісту освіти в навчальних закладах України.

Закономірності і принципи навчання.

Історія проблеми. Підходи вчених до класифікації закономірностей навчання. Загальні: цілі навчання, мотивація навчання, зміст навчання, методи навчання, управління навчанням, результати навчання.

Конкретні: дидактичні, гносеологічні, психологічні, управлінські, соціологічні, організаційні. Закон України "Про освіту" і шляхи підвищення ефективності навчання.

Обґрунтування в дидактиці таких закономірностей навчання: його виховуючий характер, обумовленість суспільними потребами, залежність від умов, в яких воно протікає, взаємозалежність процесу навчання і реальних навчальних можливостей учнів, єдність викладання і навчання, взаємозв'язок завдань змісту, методів і форм навчання в єдиному процесі навчання.

Характеристика принципів навчання. Спрямованість навчання на розв'язання взаємозв'язку завдань освіти, виховання і загального розвитку школярів. Науковість навчання. Систематичність і послідовність в навчанні. Зв'язок теорії з практикою, з життям, свідомість і активність. Доступність. Наочність в навчанні. Оптимальне поєднання різних методів навчання, класно-урочних, групових і індивідуальних форм навчання. Забезпечення міцності знань, умінь і навичок. Принцип індивідуального підходу до учнів. Принцип емоційності навчання.

Народна педагогіка про принципи навчання.

Методи і засоби навчання.

Поняття про методи навчання. Класифікація методів навчання, різні підходи до їх класифікації. Короткий огляд різних підходів до класифікації методів навчання в сучасній школі. Методи організації і самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності. Методи стимулювання і мотивації учіння. Методи контролю і самоконтролю. Бінарні методи навчання. Ситуаційний метод. Вибір методів навчання. Удосконалення методів навчання, їх ефективного використання у відповідності до сучасних нормативно-методичних, організаційних вимог Міністерства освіти і науки України щодо підвищення ефективності організації навчально-виховного процесу в школі.

Основні засоби навчання. Сучасний стан проблеми, використання комп'ютерів у навчальному процесі.

Вибір методів і засобів навчання в школі, коледжі, ліцеї, гімназії в залежності від поставлених навчально-виховних завдань, змісту навчального матеріалу, реальних можливостей учнів і умов навчання. Реальність використання методів і засобів навчання. Демократизація і гуманізація освіти – шлях до розширення можливостей вчителя у виборі оптимальних методів і засобів навчання.

Формування в учителів умінь педагогічної майстерності, педагогічної техніки (виразності мови, володіння голосом, жестами, мімікою та інше). Можливості вчителів (досвід, рівень підготовки, знання типових ситуацій процесу навчання).

Методи і засоби навчання в зарубіжній школі і педагогіці, можливості їх втілення в практику національної системи освіти, навчання.

Форми організації навчання в школі, коледжі, ліцеї, гімназії.

Поняття про форми організації навчання: урочної і позаурочної, фронтальної, групової і індивідуальної. З історії форм організації навчання. Класно-урочна система від Я.А.Коменського до наших днів. Урок – основна форма організації навчального процесу. Науково-методичні і організаційні вимоги до удосконалення уроку в залежності ввід його

мети, завдань, змісту і місця в навчальному процесі.

Фронтальна, групова і індивідуальна форми організації навчальної діяльності школярів на уроці.

Підготовка вчителя до уроку: діагностика, прогнозування, планування. Тематичне і поурочне планування. Шляхи підвищення ефективності уроку в сучасній школі. Особливості побудови уроків в різних типах навчально-виховних закладів: в школі, ліцеї, гімназії, коледжі, в малокомпетентній сільській школі.

Аналіз та самоаналіз уроку. Нестандартні (нетрадиційні уроки), їх головна мета, особливості підготовки до проведення: уроки-прес-конференції, уроки-аукціони, уроки-ділові ігри, уроки занурення, уроки-змагання, уроки типу КВК, уроки-консультації, театралізовані уроки, уроки-творчості, уроки-заліки, уроки-творчі звіти, уроки-конкурси, уроки-фантазії, інтегральні тощо.

Позаурочні (допоміжні) форми навчання. Практикуми і семінари, їх місце в загальній системі навчальної роботи. Організація факультативних занять.

Навчальні екскурсії, їх види, типи, призначення, методика проведення. Організація індивідуальних і групових консультацій як форми розвитку навчальних можливостей, попередження і подолання неуспішності учнів.

Предметні гуртки. Предметні, інтегруючі. Участь предметних гуртків у проведенні масових виховних заходів. Залучення учнів до технічних гуртків і спортивних секцій, їх виховне значення.

Підвищення ролі в старших класах шкіл, ліцеїв, гімназій, коледжів, семінарських занять, співбесід, практикумів. Залучення учнів до роботи з книгою, довідковою літературою та іншими джерелами знань.

Домашня навчальна робота учнів, її мета, організаційно-педагогічне і методичне забезпечення. Види домашніх завдань. Методика завдання додому. Шляхи оптимізації домашньої навчальної роботи. Наукова організація праці учнів дома, творча діяльність учнів.

Шляхи попередження перевантаження учнів домашніми завданнями.

Контроль і оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Діагностика результатів навчання. Суть і основні види контролю успішності учнів. Функції контролю: освітня, діагностична, виховна, розвиваюча, стимулююча, управляюча, оцінююча.

Тестування успішності, вимоги до проведення тестування. Попередній, поточний, тематичний і підсумковий контроль за допомогою тестів. Технології підсумкового тестування. Поєднання тестування з іншими (традиційними) формами і методами перевірки міцності, ґрунтовності знань учнів.

Оцінка результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів. Історія розробки системи оцінок у шкільній практиці.

Основні вимоги до перевірки і оцінки успішності: індивідуальний характер, систематичність, достатня кількість даних для оцінки, тематична спрямованість, об'єктивність, умотивованість оцінок, єдність вимог учителів, оптимальність, всебічність.

Критерії оцінки, норми оцінок. Шляхи подолання формалізму в оцінці результатів праці учнів: виставлення оцінки за наявний рівень знань, на оцінку не повинні впливати інші фактори. Не виставляти оцінки за інерцією, враховуючи попередні успіхи або невдачі

подолати хаотичність у виставленні оцінок заради оцінок, не допускати не вмотивованості оцінок, використовувати результати перевірки для вдосконалення навчального процесу, не орієнтуватися на середній бал, вести тематичний облік.

Перевірка і оцінка знань учнів у зарубіжній школі.

Оптимізація процесу навчання в сучасній школі.

Закон про середню освіту: стандарти освіти, розширення можливості вчителів у виборі оптимальних методів, форм і засобів навчання. Взаємозв'язок інтенсифікації і оптимізації процесу навчання.

Основні критерії оптимізації навчального процесу. Система прийомів оптимізації навчання: комплексне планування завдань навчання, виховання і розвитку, діагностика реальних навчальних можливостей школярів, визначення головного в змісті, оптимальний вибір методів, засобів і форм навчання, диференціація допомоги учням у навчанні, аналіз підсумків навчання з точки зору відповідності її завдання і нормативами витрат часу учнів та вчителів, самоаналіз можливостей педагога.

3. Вибрані проблеми дидактики

Диференційоване навчання в школі. Види диференціації: за здібностями, за відсутністю здібностей, за майбутньою професією, за інтересами учнів, за талантами дітей. Диференційоване навчання у практичній діяльності вчителя. Навчальні можливості учнів. Готовність учителя до здійснення диференційованого навчання. Поєднання диференційованого навчання з програмованим навчанням, індивідуалізації навчання та навчання за допомогою комп'ютера.

Проблема навчання найбільш підготовлених учнів (обдарованих). Типи індивідуальної обдарованості: раціонально-мислительний, образно-художній, раціонально-образний, емоційно-почуттєвий. Вимоги до роботи стосовно цієї категорії учнів, форми і методи роботи, особливості контролю за їх навчанням. Система позакласної та позашкільної роботи з цими учнями.

Фактори, які стримують розвиток обдарованих дітей. Світова практика щодо роботи з дітьми з особливими здібностями, перспективи і шляхи реалізації цієї проблеми в Україні.

Проблема відставання учнів у навчанні.

Неуспішність і відставання: психолого-педагогічні проблеми, визначення.

Характеристика неуспішності: загальне і глибоке відставання з кількох складних предметів; епізодичне відставання з одного або кількох навчальних предметів, яке можна подолати. Ознаки відставання. Причини відставання у навчанні, групи причин: недоліки фізичного і психічного розвитку; недостатній рівень вихованості; недоліки в діяльності школи; негативний вплив сімейної атмосфери. Робота з відстаючими учнями.

Зарубіжна теорія і практика подолання неуспішності учнів: індивідуалізація навчання, створення особливих класів вирівнювання, створення спеціальних програмових посібників, створення спеціальних комп'ютерних програм для їх індивідуальної роботи.

4. Школознавство

Поняття про школознавство

Наукові основи внутрішкільного управління

Школознавство, управління, система освіти в Україні, типи і структура середніх навчальних закладів. Кількісні і якісні показники існуючої системи освіти, перспективи

розвитку.

Принципи управління, науковості, демократизації, участі громадськості, гуманізації, компетентності, оптимізації, об'єктивності і повноти інформації, правильного добору і використання кадрів, ініціативи і активності.

Органи державного управління освітою в Україні, органи громадського самоврядування в системі освіти, зміст їх діяльності.

Інспектування навчально-виховних закладів, види інспектування: фронтальне, вибіркове, тематичне, комплексне, акредитаційне, ліцензування.

Функції керівників школи: директор школи, заступник директора школи з навчальної, виховної, наукової роботи. Склад ради школи, мета, завдання, зміст її роботи. Педагогічна рада школи, термін завдань, основні питання, які розглядаються.

Шкільна документація.

Планування роботи школи на навчальний рік

Принципи планування: науковість, реальність і оптимальність навчально-виховних заходів, рівномірний ритм роботи школи протягом року, соціальна детермінація.

Перспективний план розвитку школи: аналіз роботи школи за попередній період, визначення важливих завдань на новий термін, зміни контингенту учнів і класів-комплектів, організаційно-педагогічні проблеми розвитку школи, основні напрямки вдосконалення навчально-виховної і наукової роботи, робота з педагогічними кадрами, адміністративно-господарська діяльність і зміцнення матеріально-технічної бази.

Розділи річного плану і поточного планування

Поточне планування: плани роботи вчителів (тематичні і поурочні), класних керівників (на чверть або півріччя), директора школи і його заступників (на тиждень), учнівських гуртків та організацій, розкладу навчальних і позакласних заходів та ін.

Внутрішкільний контроль, види контролю, вимоги. Методи внутрішкільного контролю. Зміст внутрішкільного контролю основних видів діяльності. Форми внутрішкільного контролю.

Атестація педагогічних кадрів.

Методика роботи в школі

Роль методичної роботи в підвищенні рівня професійної підготовки вчителя. Функції методичної роботи в школі: планувальна, організаційна, діагностична, прогностична, моделююча, відновлювальна, корегуюча, пропагандистська, контрольна-інформаційна.

Завдання і зміст методичної роботи в середньому навчальному закладі освіти України.

Форми методичної роботи в школі: індивідуальна (самоосвіта), вимоги до організації самоосвіти педагогів. Групові та масові форми методичної роботи: відкриті уроки, взаємовідвідування, предметні комісії, виробничі наради, науково-практичні конференції, педагогічні читання, школи передового досвіду, педагогічний кабінет, курси перепідготовки, методологічний семінар, психолого-педагогічний комплекс тощо.

Вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду

Втілення досягнень педагогічної науки в шкільну практику

Поняття про педагогічний досвід, функції досвіду: основа педагогічної майстерності вчителя, джерела розвитку педагогічної науки. Показники і умови для творчих пошуків і формування передового педагогічного досвіду.

Шляхи виявлення і вивчення передового педагогічного досвіду. Основні ідеї педагогів-новаторів. Втілення в практику досягнень педагогічної науки.

Наукова організація педагогічної праці: економія, раціональне використання часу, створення і раціональне використання сприятливих умов праці та відпочинку, максимальне піклування про здоров'я і всебічний розвиток всіх учасників трудового процесу. Загальний зміст наукової організації педагогічної праці.

5. Теорія і практика виховання

Суть процесу виховання

Процес виховання, його специфіка, структурні елементи, рушійні сили. Процес виховання як система. Особливості виховного процесу. Етапи процесу виховання: усвідомлення вихованцями норм і правил поведінки, формування ставлень учнів до норм і правил поведінки, формування поглядів і переконань, формування загальної спрямованості особистості. Організація процесу виховання. Управління процесом виховання.

Психолого-педагогічний аспект готовності педагога до здійснення виховної діяльності у концепції національного виховання.

Загальні закономірності процесу виховання, основні принципи, їх характеристика.

Концепція національного виховання про принципи виховання, єдності, національного і загальнолюдського, природо відповідності, культуровідповідності, активності, самодіяльності, творчої ініціативи вихованців, демократизації, гуманізації, безперервності і наступності, єдності навчання і виховання, диференціації та індивідуалізації виховного процесу, гармонізації родинного та суспільного виховання та інші.

Самовиховання: суть, умови, етапи, прийоми.

Етапи педагогічного керівництва самовихованням учнів (компенсуюча, стимулююча, виправна).

Перевиховання: його функції, етапи і принципи.

Результати процесу виховання, основні показники рівня вихованості.

Шляхи підвищення ефективності процесу виховання: подолання формалізму у виховній роботі школи, вдосконалення процесу виховання.

Народна педагогіка про критерії вихованості і про самовиховання.

Внесок видатних педагогів в теорію і практику виховання (К.Д.Ушинського, А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського).

Психологічні основи виховання.

Зміст процесу виховання

Суть змісту виховання у сучасній школі.

Характеристика основних напрямів змісту виховання: інтелектуальне (розумове), патріотичне, правове, моральне, художньо-естетичне, трудове, екологічне, фізичне, статеве, громадянське, економічне.

Шляхи реалізації змісту виховання: у процесі вивчення навчальних дисциплін, у позакласній та позашкільній виховній роботі, залучення учнів до різних видів практичної діяльності, залучення сім'ї і громадськості до реалізації напрямів виховної роботи.

Засоби реалізації змісту національного виховання.

Засвоєння учнівською молоддю соціального досвіду.

Загальні методи виховання

Поняття про методи виховання. Залежність методів виховання від мети, принципів, змісту, умов виховання, вікових і індивідуальних особливостей учнів і рівня розвитку колективу. Класифікація методів виховання.

Різні підходи до класифікації методів виховання.

Методи формування свідомості особистості: розповідь, роз'яснення, етична бесіда, диспут, метод позитивного прикладу.

Методи організації діяльності: тренування, привчання, педагогічної вимоги, громадської думки, доручення, виховуючої ситуації.

Методи стимулювання: заохочення, схвалення, змагання. Метод покарання, ставлення до цього методу сучасної педагогіки, педагогічні умови, які визначають ефективність цього методу.

Умови оптимального вибору і ефективного застосування методів виховання. Умови, фактори, що визначають оптимальний вибір методів виховання: має органічно пов'язуватися з метою, яка стоїть перед школою, не універсалізуватися якийсь із них, має бути система методів, вибір методу визначається завданнями і змістом виховного заходу; залежить від конкретних умов, в яких здійснюється виховний вплив; враховуються індивідуальні і вікові особливості учнів; динаміка, зрілість, організованість колективу; рівень педагогічної кваліфікації; очікувані наслідки.

Методи виховання в народній педагогіці.

Творчий підхід до використання методів виховання.

Педагогічна техніка і її значення у вихованні.

Використання педагогічної техніки з метою підвищення ефективності методів виховання.

Формування учнівського колективу і його вплив на особистість учня

Форми виховання: індивідуальні, мікро групові, групові (колективні) і масові – прості і комплексні.

Кількісні і змістовні характеристики форм виховання.

Розробка теорії колективу в працях А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського і інших вітчизняних педагогів..

Колектив як форма виховання. Ознаки колективу. Структура колективу. Основні типи учнівських колективів. Загальношкільний і первинний колектив, їх взаємозв'язок. Органи колективу, їх функції і умови ефективної діяльності. Актив колективу, методика роботи з ним.

Динамізм і етапи розвитку колективу. Система перспективних ліній. Традиції колективу. Педагогічне керівництво процесом формування колективу. Принцип паралельної дії, обґрунтований А.С.Макаренко, і сьогодення. Колектив школи – єдність педагогічного і учнівського колективів.

Умови підвищення ефективності учнівського самоврядування. Функції органів самоврядування: організаторська, виховна контролююча і стимулююча.

Колектив і особистість. Розвиток взаємин між особистістю і колективом. Гармонізація особистості і колективу – провідна проблема виховання.

Педагогічне управління колективом.

Організаційні форми виховної роботи

Позакласна та позашкільна робота. Суть, завдання, зміст, принципи організації позакласної і позашкільної роботи.

Найбільш поширені форми масової виховної роботи: читацька конференція, тематичні вечори, вечори запитань і відповідей, політична інформація, година класного керівника.

Робота гуртків. Екскурсії. Походи. Класні години. Гуртки художньої самодіяльності.

Індивідуальні форми виховної роботи: читання художньої літератури, колекціонування, філателія, гра на музичних інструментах, вишивання, малювання тощо.

Позакласне читання учнів, сьогоденний стан розв'язання проблеми. Пропаганда книги, спільна робота класного керівника, дитячих і шкільних бібліотек, батьків щодо залучення учнів до читання художньої літератури.

Позашкільні форми виховання

Дитячі і молодіжні організації, об'єднання, товариства, загони тощо. Специфіка їх діяльності.

Скаутська організація України "Пласт", СПУ – спілка піонерів України, УКР – українська козацька республіка, СМОУ – спілка молодіжних організацій

України, "Січ", "Спадщина", "Сузір'я", "Сокіл", "Діти Гіппократа", "Берегиня", клуби за інтересами та інше. Їх місце у виховному процесі дітей та молоді, виховний і розвивальний потенціал цих позашкільних форм виховання.

Позашкільні установи: палаци (будинки) школярів, дитячі спортивні школи (ДСШ), станції юних техніків (СЮТ), станції юних натуралістів (СЮН), дитячі театри, дитячі бібліотеки, екскурсійно-туристичні станції, музичні школи та інше).

Позашкільні навчально-виховні заходи нового типу.

Специфіка навчально-виховної роботи в позашкільних установах.

Характеристика основних напрямів змісту виховання

Розумове виховання. Суть, специфічні завдання, нагромадження певного фонду знань: факти, термінологія, символи, імена, назви, дати, поняття, зв'язки і залежності, що існують між ними і знаходять відображення в правилах, законах, закономірностях і формулах.

Розвиток мислення взагалі і різних його видів: діалектичне, логічне, абстрактне, узагальнене, категоріальне, теоретичне, індуктивне, дедуктивне, алгоритмічне, технічне, репродуктивне, творче (продуктивне), системне.

Формування в учнів культури розумової праці: навчальні уміння – загальні (уміння читати, слухати, писати, усно викладати свої думки, працювати з книгою, контролювати і оцінювати себе); спеціальні (вміння читати ноти, технічні креслення, географічні карти, слухати музику, записати числа, формули, нотні знаки і т.д.); раціонально організовувати режим розумової роботи; здатність робити все точно і акуратно, тримати в порядку робоче місце і т.д.

Формування інтелектуальних умінь. Мовна культура учнів.

Формування наукового світогляду. Шляхи формування наукового світогляду: у процесі вивчення шкільних навчальних дисциплін, у позаурочній виховній роботі, соціальна і професійна позиція педагога і її значення для формування світогляду його підопічних.

Єдність навчальних дисциплін, міжпредметні зв'язки у формуванні світогляду учнів.

Виховне значення народних філософських ідей у формуванні світогляду учнів.

Формування світогляду учнів засобами української народної педагогіки.

Методика виявлення рівня сформованості світогляду учнів: аналіз відповідей учнів із світоглядних питань на уроках, спостереження за діяльністю і поведінкою учнів у різних ситуаціях, порівняння даних спостережень батьків, педагогів та інших учасників педагогічного процесу, проведення спеціальних співбесід, обговорення моральних та інших проблем.

Моральне виховання.

Суть, методологічна основа морального виховання (етика).

Зміст морального виховання в національній школі: формування національної самосвідомості. Завдання формування національної самосвідомості: виховання любові до рідної землі, свого народу, готовності до праці в ім'я України, освоєння молоддю своєї етнічної спільності, національних цінностей (мови, території, історії, культури та інше); залучення учнівської молоді до практичних справ розбудови нашої держави; формування в учнів почуття гідності й гордості за Україну.

Теоретичні аспекти питання: шкільна дисципліна, свідомо дисципліна, обов'язок, відповідальність. Із історії розвитку поняття дисципліна в школі, в педагогіці.

Функції дисципліни: умова нормальної навчальної діяльності, засіб організації діяльності, обмеження, гальмування, запобігання нерозумних дій і вчинків.

Шляхи виховання свідомої дисципліни, обов'язку і відповідальності, зміст нормативно-правової бази школи; правильна, чітка, керована організація навчально-виховного процесу в школі, класі; чіткий режим праці учнів в позанавчальний час; органи учнівського самоврядування і процес дисциплінування учнів; роль традицій школи, класу, дитячого колективу, об'єднання; методи заохочення і покарання, єдність вимог дирекції школи, вчителів-предметників, класних керівників і батьків; постійний гуманний контроль за поведінкою; діагностика, корекція, виправлення причин недисциплінованості.

Національно-патріотичне виховання.

Етапи розвитку національної свідомості дитини.

- Етап етнічного самоусвідомлення, етап національно-політичного самоусвідомлення, етап громадсько-державного усвідомлення.
- Групи системи моральних цінностей: абсолютно вічні, національні, громадянські, сімейні, цінності особистого життя.

Екологічне виховання.

Суть, завдання: нагромадження екологічних знань, виховання любові до природи, формування вмінь і навичок діяльності в природі, сприяння екологічній безпеці.

Зміст екологічного виховання, розкриття основних положень: світ природи, збереження її цілісності, чистоти, гармонії в природі; осмислення екологічних явищ; естетична краса природи; розуміння наслідків тих чи інших дій в природі.

Методика екологічного виховання в школі і позашкільних закладах освіти, сучасні підходи, вимоги, організаційні форми роботи.

Статеве виховання.

Суть, завдання, мета статевого виховання.

Морально-психологічні питання у процесі статевого виховання. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя.

Методика статевого виховання і підготовки учнів до сімейного життя. Роль батьків, класного керівника, психологів, соціальних педагогів, медичних працівників у розв'язанні

нагальних проблем статевого виховання молоді.

Правове виховання учнів.

Завдання правового виховання. Соціально-політичні та правові основи України у змісті та завданнях правового виховання.

Вивчення і дотримання Конституції України.

Зміст. Ознайомлення учнів з окремими положеннями державного, адміністративного, цивільного, трудового, кримінального, сімейного та інших галузей права. Конвенція прав дитини, методика її вивчення, тлумачення основних положень і втілення в практичну діяльність.

Завдання правового виховання. Державна програма "Освіта" (Україна XXI ст.), закон про середню освіту України про правове виховання, про виховання в учнівській молоді дисципліни, обов'язку і відповідальності.

Озброєння учнів знаннями законів України, підвищення їх юридичної обізнаності.

Формування правової свідомості.

Виховання в учнів поваги до Української держави і права.

Виховання в учнів нетерпимого ставлення до правопорушень і злочинності.

Методика правового виховання школярів, попередження правопорушень серед учнівської молоді.

Правила для учнів. Шляхи підвищення ефективності правового виховання учнів і формування в них свідомої дисципліни, обов'язку і відповідальності.

Трудове виховання і професійна орієнтація.

Вчені теоретики і практики про трудове виховання. Соціально-політичні, економічні і моральні аспекти підготовки молоді до активної участі в трудовій діяльності.

Система трудового виховання, завдання (психологічна підготовка особистості до праці, практична підготовка до праці, підготовка до свідомого вибору професії), вимоги до трудової діяльності (суспільна спрямованість праці школярів, ініціатива і творчість дітей в організації праці; колективний, творчий характер праці; різноманітність видів праці; загальність стимулювання, заохочення праці учнів; дотримання правил техніки безпеки; формування культури праці, плановість, конкретизація видів трудової діяльності і систематичність; підведення підсумків роботи).

Відродження традицій трудового виховання народної педагогіки.

Трудове навчання учнів в системі трудового виховання.

Система профорієнтаційної роботи в школі. Сучасний стан проблеми. Соціально-політичні і економічні процеси в Україні, їх вплив на зміст, завдання профорієнтаційної роботи школи.

Етапи профорієнтаційної роботи: професійна інформація, професійна діагностика, професійна консультація, професійний вибір, професійна адаптація.

Форми і методи профорієнтаційної роботи. Особливості трудової підготовки і професійної орієнтації в початковій, неповній, старшій загальноосвітній школі, коледжі, ліцеї, гімназії, ПТУ.

Економічне виховання і його роль у підготовці школярів і учнівської молоді всіх типів навчально-виховних закладів до трудової діяльності.

Мета, зміст, завдання, форми і методи економічного виховання в закладах системи освіти.

Класний керівник – організатор економічного виховання учнів. Психолого-

педагогічні особливості реалізації завдань економічного виховання в умовах сьогодення, шляхи підвищення ефективності такої роботи у сім'ї та школі.

Естетичне виховання.

Зміст, форми і методи естетичного виховання в навчально-виховних закладах України. Завдання естетичного виховання: формування естетичних понять, поглядів, переконань; виховання естетичних смаків і формування умінь, навичок творити прекрасне; розвиток в учнів творчих здібностей.

Джерела естетичного виховання. Значення української національної культури в естетичному вихованні учнів.

Естетичне виховання дитини в сім'ї. Спрямування учнів до естетичного самовиховання.

Роль закладів культури в естетичному вихованні учнів, спільна робота школи з цими культурно-освітніми закладами.

Подолання та попередження негативних явищ у естетичному вихованні молодіжної музики, кіно, радіо, телебачення на розвиток і формування дитини.

Фізичне виховання

Актуальність проблем фізичного виховання дітей і молоді, його значення у всебічному гармонійному розвитку підростаючого покоління. Завдання фізичного виховання на сучасному етапі. Комплексний підхід до фізичного виховання учнів.

Зміст і форми фізичного виховання в навчально-виховних і позашкільних закладах освіти.

Питання здорового способу життя молоді.

Організація режиму праці, відпочинку учнів. Туристсько-краєзнавча робота і питання фізичного виховання. Необхідність формування в учнів прагнення до фізичного самовиховання.

Фізичне виховання дітей в сім'ї.

Виховна робота класного керівника.

Функції, права і обов'язки класного керівника навчально-виховних закладів освіти.

Психолого-педагогічне вивчення шкільних і учнівських колективів. Спільна діяльність класного керівника з позашкільними установами, дитячими, юнацькими і молодіжними організаціями.

Планування роботи класним керівником, вимоги до планування, зміст плану роботи класного керівника.

Організація пізнавальної діяльності учнів.

Робота з батьками. Координація виховних впливів педагогічного колективу школи, сім'ї, громадськості.

Особливості виховної роботи з дітьми з девіантною поведінкою. Організація процесу перевиховання. Індивідуальний підхід до виховання.

Технологія виховання.

Поняття про технологію виховання. Комплексний підхід, його функції. Виховні справи, теоретичні обґрунтування, різні підходи до обґрунтування цього поняття. Тематика виховних справ, їх характер і виховна мета: пізнавальні, соціально-орієнтовані, етичні, естетичні екологічні, трудові, спортивні.

Виховна справа як система.

Етапи виховної справи: цілепокладання, планування виховної справи, організація

діяльності вихованців, самоствердження особистості, безпосередній вплив на колектив, аналіз досягнутих результатів. Завдання на кожному етапі, особливості їх виконання.

Діагностика вихованості.

Діагностика і вимірювання вихованості. Прогностичний характер висновків діагностики. Методи діагностики, які сприяють виявленню цілісної позиції особистості школяра. Інтегративна діагностична інформація.

Критерії вихованості. Методики і програми діагностики вихованості, їх використання класним керівником.

Ступені вихованості. Методи діагностики вихованості: спостереження, експериментальні справи і ситуації, метод компетентних оцінок, рейтинг, метод самооцінки, метод незалежних характеристик.

Практичні методи діагностики: прямі питання, твори на задану тему. Значення діагностики в підвищенні ефективності організації навчально-виховного процесу в закладах освіти.

Порівняльна педагогіка як наука та навчальний предмет. Предмет, завдання і методи дослідження порівняльної педагогіки.

Структура освітніх систем. Система сучасної вищої освіти у США. Система сучасної вищої освіти у Великобританії. Управління освітою у Німеччині. Система сучасної вищої освіти у Японії.

Особливості дошкільного і шкільного навчання у Франції. Система сучасної вищої освіти у Франції. Особливості дошкільного і шкільного навчання у Японії.

Загальні тенденції реформування сучасних освітніх систем. Головні цілі Болонського процесу. Особливості диференціації навчального процесу в школах США, Великобританії, Німеччини, Франції, Японії, України.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2-кн. - Кн.1.: Особистісно орієнтований підхід. Теоретико-технологічні засади. -К.:Либідь, 2003.
2. Варій М.Й. Ортинський В.Л. Основи психології і педагогіки: навч.пос. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С. 256-374.
3. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2001. – 576 с.
4. Д’ячкова Т.В. Педагогіка професійно-технічної освіти: Навчальний посібник. – Херсон: Айлант. – 2003. – 476 с.
5. Державна національна програма „Освіта” (Україна ХХІ століття). - К., 1994.
6. Дубасенюк О.А. Практичні завдання та задачі з курсу педагогіки: Навч. посібник. - Житомир: Вид-во Житом. держ. пед. ун-т, 2003.
7. Духнович О.В. Народна педагогія // Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки.- К., 1961.- 651 с.
8. Закон України “Про освіту” // Освіта. –1996.-21 серпня.
9. Закон України “Про загальну середню освіту”. – Відомості Верховної Ради. – 1999.- №28.
10. Історія педагогіки / За ред. М.В.Левківського, О.А. Дубасенюк. – Житомир: ЖДПУ, 1999.- 336с.
11. Історія педагогіки/ За заг.ред. члена-кор. АПН України, д.пед.наук, проф Г.В. Троцько.

- Харків, 2008. – 545 с.
12. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2000. - №3. – С. 7-13.
 13. Концепція національного виховання // Освіта, 1994, 26 грудня.
 14. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. - К.: Рад. шк., 1989. – 608с.
 15. Кравець В. Зарубіжна школа і педагогіка ХХ століття.– Тернопіль, 1996. –290с.
 16. Курс лекцій з порівняльної педагогіки / За заг.ред. члена-кор. АПН України, д.пед.наук, проф Г.В. Троцко. – Харків, 2007. – 264 с.
 17. Лозова В.І., Троцко Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навч. Посібник /Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. — 2-е вид., випр. та доп. — Харків: „ОВС”, 2002.— 400с.
 18. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.І. Історія української педагогіки. / За ред. М.Г.Стельмаховича.- К.: ІЗМН, 1998. –356с.
 19. Макаренко А.С. Педагогическая поэма // Пед.соч.: В 8 т. – М., 1983-1986. –Т3. – 506с.
 20. Макаренко А.С. Цель воспитания // Там же . –Т4. – С.41-49.
 21. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 2-е вид. – 1999. – 350с.
 22. Національна докторина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001. – 16 с.
 23. Педагогіка /Под ред. В.А.Сластенина, И.Ф.Исаева и др. - М.:Академия, 2003.
 24. Педагогіка: Навчальний посібник. – Харків: ТОВ „Одіссей”, 2003. – 352 с.
 25. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. - К.:АСК, 2004
 26. Сбруєва А.А., Русіна М.Ю. Навчальний посібник до курсу “Історія педагогіки “ – Суми, СДПІ, 1998. –120с.
 27. Соловей М.І., Спіцин Є.С., Кудіна В.В. Професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя в кредитно-модульній системі організації навчання: Навчальний посібник. – К.: Ленвіт, 2008. – 377с.
 28. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. –К., 1987. – С.13-234.
 29. Сухомлинський В.О.Павлиська середня школа. –К., 1969. – 400с.
 30. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання // Педагогіка: Хрестоматія / Уклад.: А.І. Кузмінський, В.Л.Омеляненко. – К.: Знання – Прес, 2003. – 700 с.
 31. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Академвидав, 2003. – 528 с.
 32. Якса Н.В. Основи педагогічних знань: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 358 с

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

INTERNET – ресурси (Основні Web-сторінки в INTERNET)

1. <http://www.nbu.gov.ua>
2. <http://studentam.net.ua>
3. <http://www2.kspu.kr.ua>
4. <http://www.osvita.ua>
5. <http://www.psi-help.com>
6. <http://holodnyak-anna.at.ua>
7. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> – Закон про вищу освіту

РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГІЯ

1. Основи загальної психології

Психологія: предмет, становлення та розвиток наукових знань про психіку, сучасний стан науки

Предмет психології. Наукова, життєва та народна психологія. Чинники, що визначають важливість психологічних знань. Донауковий та науковий шляхи розвитку уявлень про психіку. Природа психічного у філософських поглядах вчених стародавньої Греції та Риму (Демокрит, Сократ, Аристотель, Платон, Гіппократ, Лукрецій Кар, Гален). Розвиток поглядів на психіку в середні віки (арабомовна наука): Авіценна, Фома Аквінський як виразник поглядів у середньовічній Європі. Становлення наукових підходів до психічного у творах Р.Декарта, Спінози, Гоббса, Локка, Лейбніца. Внесок в наукове розуміння механізмів психіки І.Сеченова, І.Павова. Початок експериментального періоду наукових поглядів на психіку. В.Вундт та його експериментальна лабораторія. М.Ланге, І.Сікорський, В.Бехтерев, П.Корнілов, О.Ухтомський як фундатори вітчизняної психологічної науки початку ХХ століття. Провідні теорії дослідження психічних явищ (перша половина ХХ століття): біхевіоризм, фрейдизм, гештальтпсихологія та їх внесок у розвиток психології. Вітчизняна психологія у ХХ столітті. Становлення методологічних основ наукової психології в роботах Л.Виготського, П.Блонського, С.Рубінштейна, Г.Костюка, О.Леонтьєва, Б.Теплова та ін. Розкриття провідних проблем психологічної науки: психіки та свідомості, діяльності, проблеми особистості як цілісного системного утворення – в працях Б.Ананьєва, К.Платонова, В.Мерліна, І.Кона, В.Мясищева, А.Петровського, О.Асмолова та ін.

Значення психології для зростання психологічної культури окремої людини і всього суспільства, психічного здоров'я людини, підвищення рівня навчальної та професійної діяльності, удосконалення підготовки педагогічних кадрів.

Етапи розвитку наукових знань про природу психіки, їх характеристика. Виникнення і становлення психіки в процесі біологічної еволюції та історичного поступу людства

Психіка як результат еволюції живих організмів. Робота О.Леонтьєва "Проблеми розвитку психіки". Подразливість, чутливість, стадії сенсорної та перцептивної психіки, інтелектуальна поведінка тварин. Психіка прадавніх людей. Виникнення свідомості. Свідомість та несвідоме; структура свідомої людини. Свідомість і самосвідомість. Психіка, свідомість як форми психічного відображення дійсності.

Мозок і психіка

Фізіологічні механізми психіки. Роботи І.Сеченова, І.Павлова, Н.Введенського, О.Ухтомського, В.Бехтерева, Берштейна, П.Анохіна про рефлекторні механізми психіки. Вчення І.Павлова про вищу нервову діяльність; П.Анохіна – про зворотню аферентацію. Діяльність сигнальних систем. Функціональна локалізація психічних явищ. Робота О.Лурія "Три блоки мозку", В.Вулдріджа "Механізми мозку".

Принципи, методи та структура сучасної психології

Провідні принципи сучасної наукової психології: принцип детермінізму, принцип розвитку психіки, системно-структурний принцип, їх характеристики. Методи сучасної психології, їх класифікації. Провідні вимоги до методів психології: об'єктивність, генетичний підхід, системність, особистісний підхід, індивідуалізація, єдність теорії та

практики. Структура методів наукової психології: пізнавальні, дослідницькі методи та методи активного психологічного впливу. Провідні дослідницькі методи: спостереження, самоспостереження, експеримент, його різновиди, тести, опитувальники, бесіда, аналіз продуктів діяльності. Структура конкретного психологічного дослідження.

Психологія в системі наук. Місце психології та її зв'язок з іншими науками. Галузі сучасної психології та їх класифікація. Характеристика провідних проблем теоретичної, науково-прикладної та практичної психології на сучасному етапі їх розвитку. Значення окремих галузей наукової психології для розвитку особистості та її творчої діяльності.

Особистість: загальна психологічна характеристика, структура, розвиток.

Поняття про особистість в науках про людину. Особистість та її визначення в психології. Теорії особистості: теорія В.Джемса, Е.Шпрангера. Типологія особистостей О.Лазурського. Особистість в працях З.Фрейда та його послідовників (К.Юнга, А.Адлера, К.Хорні, Е.Фромма, Е.Еріксона). Гуманістичні теорії особистості: К.Роджерс, А.Маслоу. Особистість та її дослідження вітчизняними вченими: Л.Виготським, С.Рубінштейном, О.Леонтьєвим, Б.Ананьєвим, Г.Костюком, К.Платоновим.

Склад і структура особистості. індивід, людина, особистість, індивідуальність, суб'єкт. Індивідуально-психологічна, фізіологічна та соціально-психологічна характеристика особистості. Діяльність та особистість. Психологічна структура особистості (К.Платонов, Г.Костюк, В.Мерлін, Б.Ананьєв). Свідомість і несвідоме в структурі особистості. Самосвідомість особистості.

Розвиток особистості в онтогенезі Ж.П'яже, Л.Виготський, П.Гальперін, Н.Лейтес, Д.Ельконін, Л.Божович, Г.Костюк про критерії, механізми та рушійні сили технічного розвитку особистості. Провідні етапи та суттєві складові розвитку особистості дитини. Роль навчання, виховання, соціуму в становленні повноцінної особистості.

Соціальні та біологічні умови розвитку індивіда. Потреби та мотиви як вияв активності. Структура і характеристики потреб. Мотиви, мотиваційна сфера особистості. Ієрархія мотивів та потреб. За А.Маслоу. Мотиви, цілі, перспективи, цінності особистості. Спрямованість особистості. Класифікація мотивів поведінки та діяльності особистості та їх характеристики.

Когнітивна сфера особистості

Поняття про когнітивну (пізнавальну) сферу особистості. структура пізнавальної сфери, її складові. Чуттєвий та логічний ступінь пізнання. Інтелект, його структура та компоненти. Інтелектуальні здібності людини, інтелектуально-творча когнітивна сфера особистості як функція динамічного відображення дійсності та її перетворення, формування досвіду, побудови моделі світу, регуляції, діяльності. Чуттєвий ступінь пізнання.

Відчуття та сприймання

Відчуття, його визначення. Роль відчуттів як початкової ланки пізнавального процесу. Відчуття як образ окремих властивостей предметів і явищ дійсності. Нейрофізіологічні механізми відчуттів. Властивості і закономірності відчуттів. Дослідження І.Мюллера про залежність відчуттів від дії аналізаторів. Якісні, кількісні та просторово-часові характеристики відчуттів. Специфічність відчуттів. Види відчуттів. Поняття про абсолютний та диференційний пороги відчуттів. Чутливість. Закон Бугера-Вебера-Фехнера-Стівенса. Адаптація, сенсibiliзація, синестезія як прояви своєрідних властивостей відчуттів.

Сприймання. Поняття про сприймання. Взаємозв'язок відчуттів та сприймання. Фізіологічні механізми сприймання. Види сприймань та їх характеристики. Сприймання руху, часу, простору. Сприймання як діяльність. Властивості сприймання: предметність, цілісність, структурність, константність, усвідомленість. Теорія гештальтпсихології (Вебер, Коффка, Вертгеймер) про закони сприймання. Роботи Р.Грегори, А.Запорожця, Г.Найсера та ін. про процеси сприймання. Сприймання та його роль в навчальній діяльності. Спостережливість та її виховання у дитячі і шкільні роки. Компенсаторні властивості сприймання. Роботи О.Скороходової про можливості сприймання світу в умовах дефекту окремих органів чуття.

Увага

Поняття про увагу. Місце уваги в системі психічних явищ. Визначення уваги та її значення в різних видах діяльності людини (К.Ушинський, П.Каптерев). Теорії уваги в психології: моторна теорія уваги Т.Рібо, М.Ланге; теорія уваги Д.Узнадзе як установочної діяльності; рефлексорна теорія уваги (І.Сеченов, І.Павлов, О.Ухтомський). Поняття про осередок оптимального збудження та домінанту. Концептуальний погляд на увагу як функцію контролю за П.Гальперіним. Концепція уваги як результату взаємодії свідомості і діяльності особистості (М.Добринін, Ф.Гоноболін, І.Страхов). Види уваги: мимовільна, довільна, послідовна та їх характеристики. Властивості уваги: концентрація, стійкість, коливання, переключення, розподіл та обсяг. Увага і особистість. Роль уваги в навчанні, трудовій діяльності людини. Уважність як суттєва риса особистості. вивчення властивостей уваги в сучасній практичній психології та психодіагностиці (коректурна проба Бурдона, таблиці Шульпе, методика Мюнстерберга). Розвиток і виховання уваги школярів. Роль педагога у вихованні уважної людини.

Пам'ять

Пам'ять як інтегративна характеристика особистості в її когнітивній сфері. Теорії пам'яті, їх характеристики. Дослідження Ч.Еббінгауза, А.Смирнова, П.Зінченка, Г.Середі, О.Лурія та їх провідні положення. Класифікація видів пам'яті за змістом запам'ятовування, за тривалістю закріплення і збереження матеріалу, за включенням вольових регуляторів, за усвідомленням змісту матеріалу. Рухова, емоційна, образна, смислова пам'ять. Довгочасна, короткочасна, оперативна пам'ять. Мимовільна, довільна та механічна і логічна пам'ять. Процеси пам'яті: запам'ятовування, зберігання, відтворення та забування (крива Ч.Еббінгауза). Мнемічні властивості особистості. Об'єм, швидкість, точність, тривалість, готовність як продуктивність пам'яті. Індивідуальні властивості пам'яті людини. Виховання та розвиток пам'яті в онтогенезі. Мнемотехнічні прийоми виховання пам'яті. Вивчення пам'яті в сучасній психології. Вікові закономірності розвитку пам'яті дітей дошкільного та шкільного віку, виховання пам'яті в навчальному процесі.

Логічний ступінь пізнання

Мислення. Уява

Поняття про мислення як опосередкований і узагальнений процес відображення дійсності людиною. Дослідження мислення вітчизняними психологами (Л.Виготський, С.Рубінштейн, О.Леонтьєв, П.Гальперін, Г.Костюк, О.Тихомиров та ін.). Мислення як діяльність. Мисленнєві дії як основа розумових дій. Формування розумових дій за П.Гальперіним (Теорія поетапного формування розумових дій). Мисленнєві операції: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування та узагальнення. Зміст, динаміка та

характеристики мисленневих дій як мисленневих операцій. Класифікація видів мислення. Характеристики видів мислення. Дослідження та вивчення мислення в сучасній психології. Проблемна ситуація і задача. Творче мислення та його характеристики. Поняття креативності. Інтелектуальні властивості особистості. Тести інтелекту. Їх роль у вивченні рівнів та якостей мислення в навчальній діяльності школярів. Роль педагога в розвитку творчого мислення учнів.

Уява

Уява, її визначення та місце в системі пізнавальної діяльності людини. Дослідження уяви в сучасній психології. Види уяви та їх характеристики (репродуктивна, творча, довільна, мимовільна). Прийоми уяви: гіперболізація, схематизація, типізація, загострення, аглютинація, фізіологічні основи уяви. Уява та органічні процеси. Уява і фантазія. Уява і творчість. Розвиток уяви в онтогенезі. Виховання творчої уяви у дітей.

Мова та мовлення

Поняття мови та мовлення. Функції мови, мовний словник. Розвиток мови в онтогенезі. Мовлення як процес засвоєння мови людиною. Фізіологічні механізми мовлення. Співвідношення та взаємозв'язок мови і мовлення. Функції мовлення. Види мовлення. Дослідження мовленневих функцій у вітчизняній психології (Л.Виготський, П.Блонський, П.Жинкін, В.Мухіна, В.Соколов, А.Лурія та ін). Виховання мовленнєвої особистості в умовах двомовності. Роль вчителя та школи в формуванні мовленневих здібностей дітей.

Емоційно-вольова сфера людини

Афективна сфера людини. Емоції та почуття поняття про емоції та почуття. Зв'язок емоцій з потребами та мотивами. Природа емоцій. Характеристика емоцій (В.Вундт, К.Ізард, В.Джемс, Г.Ланге, Ч.Дарвін, П.Сімонов). функції емоцій: регулятивна, сигнальна, експресивна. Емоції і виражальні рухи. Емоції тварин і людини, їх своєрідність та зв'язок. Види емоцій: настрої, афект, стрес, їх характеристики. Роль емоцій в житті людини. Почуття, зв'язок емоцій та почуттів. Почуття та їх класифікація. Виховання вищих почуттів людини. Почуття і моральні якості особистості. Розвиток почуттів в дитячому та шкільному віці. Дослідження емоційної сфери в сучасній психології: тести-опитувальники тривожності, САН, депресії, тривоги, емпатії, агресивності тощо. Врахування результатів дослідження в процесі навчання, спілкування, взаємодії з дітьми, підлітками, старшокласниками.

Воля

Поняття про волю. Дослідження волі в історичному аспекті (Арістотель, Платон, В.Вундт, І.Сеченов, В.Джемс, Л.Виготський, В.Іванніков, Н.Льїн). складність проблеми волі як психічного явища. Теорія "свободи волі" та критичний її аналіз. Регулятивна функція волі. Воля як складова свідомості. Види вольового акту. Структура складного виконання як реалізація вольових зусиль. Вольові якості особистості, їх значення в поведінці та діяльності, вчинках людини. Виховання та самовиховання вольових рис особистості.

Діяльність

Поняття про діяльність. Активність та діяльність. Методологічні основи вчення про діяльність. Діяльнісний підхід до психічного у вітчизняній психології (С.Рубінштейн, О.Леонтьєв та ін.). Суспільно-історична природа діяльності. Рух, дія, операції. Види дій, їх характеристики. Навички, вміння, звички, вчинки, поведінка людини. Вчинковий аспект

діяльності людини. Формування навичок; вправлення, взаємодія, переніс, інтерференція. Закономірності та механізми навичок та звичок. Шляхи закріплення позитивних та позбавлення негативних звичок. Стереотипність навичок та звичок. Уміння в структурі здібностей та майстерності. Види людської діяльності: гра, навчання. Трудова діяльність, їх характеристики. Розвиток дитини в умовах ігрової і навчальної діяльності.

Індивідуальність людини

Темперамент. Характер. Здібності.

Темперамент

Поняття темпераменту. Теорії темпераменту. Погляди Гіппократа, І.Канта, Кречмера, І.Павлова, Б.Теплова, В.Мерліна на походження та природні основи темпераменту. Типи темпераменту. Тип нервової системи як фізіологічна основа темпераменту. Характеристика позитивних та негативних властивостей кожного з типів темпераменту. Відсутність чистих типів темпераменту у людей.

Властивості темпераменту: активність, реактивність, темп, сензитивність, збудливість, інертність, екстраверсія, інтроверсія, їх взаємозв'язок. Темперамент та індивідуальний стиль діяльності. Зв'язок темпераменту з провідними властивостями особистості. Темперамент і вчинки. Темперамент і характер. Прояви темпераменту в різні вікові періоди життя людини. Врахування властивостей темпераменту в навчально-виховній роботі педагога з дітьми.

Характер

Визначення характеру. Загальні уявлення про характер. Характер як система найбільш стійких якостей особистості. Структура і підструктури характеру як симптомокомплекси відносин до себе, інших людей, праці, навколишнього світу. Теорії характеру. Типології характеру Е.Кречмера. Система акцентуацій характеру за К.Леонгардом. Акцентуовані риси характеру у підлітків. Дослідження акцентуацій в сучасній психології (К.Леонгард, Шмішек, А.Лічко). Соціотипи характеру за Е.Фроммом.

Формування характеру. Джерела людського характеру. Вікові особливості формування характеру людини. Ранні і пізні прояви характеру у дітей. Проблеми виховання та перевиховання характеру учнів.

Вплив учителя на формування морально-вольових рис характеру школярів.

Здібності

Загальне уявлення про здібності. Визначення здібностей як швидкості та якості виконання будь-якої діяльності. Різні підходи вчених-психологів до визначення здібностей. Природні і набуті здібності. Види здібностей. Загальні і спеціальні здібності, їх зв'язок. Здібності і успішність діяльності. Рівні розвитку здібностей. Обдарованість. Талант. Геніальність.

Поняття про задатки. Задатки як передумови формування здібностей. Неоднозначність зв'язків між здібностями та задатками. Здібності, задатки та індивідуальні відмінності. Природа індивідуальних відмінностей. Властивості нервової системи як задатки.

Природа людських здібностей. Умови та передумови формування здібностей. Заняття дітей різними видами технічної, художньої, наукової творчості. Роль дошкільних закладів, школи та вузу у розвитку та формуванні загальних і спеціальних здібностей, творчих якостей людини в онтогенезі.

2. Вікова, педагогічна та соціальна психологія

2.1 Вікова психологія як наука про закономірності вікового розвитку психіки дітей

Предмет, завдання та методи вікової психології. Поняття про предмет вікової (дитячої) психології. Розвиток психологічних поглядів на природу психічного життя дитини. Роботи В.Штерна, А.Валлона. Ж.Піаже та їх значення в розумінні психічного розвитку дітей.

Л.Виготський, П.Блонський як фундатори вітчизняної вікової психології. Сучасний розвиток вікової психології в роботах Л.Божович. Д.Ельконіна, В.Мухіної, А.Люблінської. В.Венгера, П.Гальперіна та ін. Проблеми вікової психології. Завдання вікової психології на сучасному етапі її розвитку.

Методи дослідження у віковій психології, загальні та специфічні їх характеристики. Психолого-педагогічний експеримент та його місце в системі дослідження психіки дітей.

Закономірності психічного розвитку дітей

Поняття віку. Рушійні сили психічного розвитку. Соціальна ситуація розвитку. Провідний вид діяльності. Кризи вікового розвитку. Культурно-історична теорія Л.Виготського як основа розуміння провідної ролі власної активності дитини в умовах її навчання, виховання та розвитку.

Біологічні та соціальні компоненти розвитку психіки дитини. Фактори умов та передумов психічного розвитку дитини в онтогенезі.

Поняття вікової кризи. Сензитивні періоди розвитку і формування окремих психічних функцій. Періодизація вікового розвитку. Теорії періодизації Д.Ельконіна, К.Роджерса, Е.Еріксона: їх критичний аналіз. Вікові періоди психічного розвитку та їх характеристики. Нерівномірність психічного розвитку дітей, її причини та наслідки.

Навчання, виховання та розвиток: їх співвідношення, зв'язок та протиріччя.

Психологія дошкільника

Етапи, фази та періодизація розвитку психіки дітей до 6 років. Період психічного розвитку новонародженого та немовляти (0-2 міс. – 2 міс.-1 рік). Розвиток провідних умовних рефлексів, "комплекс пожвавлення", емоційно-орієнтоване спілкування дорослого як фактор розвитку психіки дитини. Розвиток моторики, сенсорики, перцептивної сфери. Маніпулятивна діяльність. Оволодіння ходом. Початок розвитку мовлення. Здобутки психічного життя дитини 1 року.

Період маляти (1-3 р.). Активне оволодіння мовленнєвими структурами, предметною діяльністю. Розвиток провідних пізнавальних процесів. Початок ігрової діяльності. "Криза трьох років". Початок формування особистості дитини.

Дошкільний вік (3-6 р.). Гра як провідний вид діяльності. Формування моральних почуттів, прийняття дитиною соціальних ролей. Розвиток мовлення, пам'яті, мислення, уяви. Протиріччя між бажаним і дозволеним. Формування фізичної, фізіологічної та психологічної готовності дитини до вступу в школу: мотивації знань, вмінь і навичок, інтелекту, мовного словника, вміння спілкуватись, елементів вольової регуляції. Перехід дошкільного життя. Труднощі перехідного періоду від дошкільника до учня. Зміна соціальної ситуації і провідного виду діяльності. Криза 6-7 років та її подолання дитиною. Психологія молодшого школяра

Проблеми 6-річних дітей. Об'єктивні та суб'єктивні труднощі вступу до школи. Адаптація та її закономірності. Характеристика навчання як провідної діяльності учня початкової школи. Структура учіння та навчання. Роботи Д.Ельконіна, П.Гальперіна,

В.Давидова про можливості прискореного оволодіння знаннями в початковій школі. Теорія поетапного формування розумових дій П.Гальперіна. Розвиток пізнавальної сфери молодших школярів. Формування прийомів навчальної діяльності. Контроль та оцінювання знань. Особистість учителя та її вплив на формування молодшого школяра. Молодший школяр і класний колектив. Різнобічність діяльності молодшого школяра: нахили, схильності, інтереси. Новоутворення психіки дитини 9-10 років: внутрішній план дії, елементи вольового контролю, елементи самооцінки. Підготовка до переходу в підлітковий вік.

Психологія підлітка

Психологічні особливості підлітка. "Криза" підліткового віку та погляди на неї зарубіжних і вітчизняних вчених (Н.Хорні, Ж.Піаже, А.Люблінська, В.Крутецький, В.Фельдштейн, І.Кон, А.Лічко та ін.). Сучасний підліток – проблеми і протиріччя. Стадії підліткового віку. Соціальна ситуація психічного розвитку: фактор дорослості, поведінкова автономія, відкриття "я". Зміна орієнтації в учінні як провідній діяльності. Навчальний процес та підліток. Інтереси, схильності, успішність. Розвиток пізнавальної діяльності. Анатомо-фізіологічне визрівання, статевий розвиток, їх вплив на формування особистості. Багатоплановість розвитку "Я-образу". Становлення "Я-концепції". Спілкування з однолітками та дорослими. Роль вчителя та класного колективу на психічний розвиток підлітка. Референтні групи, формальні групи, неформальні угруповання та їх вплив на формування особистості підлітка. Акцентуації характеру, їх прояви в поведінці та спілкуванні. Агресивність, тривожність, імпульсивність дітей підліткового віку. Конфліктність у спілкуванні. Значення впливу однолітків та дорослих на становлення особистості підлітка. Професійна орієнтація, пошуки свого "Я", проблеми дорослішання. Дослідження протиріч і здобутків психічного розвитку підлітка. Подолання кризових явищ в формуванні особистості. "Важкий підліток" – проблеми та шляхи вирішення. Самооцінка, самопізнання, самоінтерес, аспекти самовиховання. Новоутворення інтелекту і особистості дітей підліткового віку. Індивідуальний підхід до підлітка, його цінність та результати. Навчально-виховний процес як фактор та умова формування повноцінної особистості. в підлітковому віці.

Психологія старшокласника

(рання юність)

Теорії ранньої юності в сучасній психологічній науці. Психологічні особливості раннього юнацького віку. Навчальна діяльність старшокласників. Орієнтація учнів на професійне самовизначення. Структура навчальної діяльності учнів 9-11 класів. Розвиток пізнавальних процесів (пам'ять, мислення, мовлення, уява), розвиток теоретичного мислення, світогляду, творчого мислення в засвоєнні окремих шкільних предметів. Специфіка навчальної діяльності учнів в ПТУ, коледжах, ліцеях, колегіумах як професійно-орієнтована активність. Оцінювання та самооцінювання знань.

Особистість старшокласника. Труднощі та протиріччя становлення "я", як багатоструктурованого явища індивідуально-соціального значення. "Я-образ", розуміння себе, система властивостей особистості. Ідеали, цінності, перспективи життєвого та професійного самовизначення. Профорієнтаційна робота зі старшокласниками. Самоактуалізація та її труднощі. Самооцінка, рівень домагань та їх протиріччя в усвідомленні учня.

Моральний розвиток 15-18-річних. Моральні знання та моральна поведінка. Роль

спілкування в формуванні самодостатньої особистості. Класний колектив. Неформальні об'єднання. Їх значення для спілкування старшокласників. Акцентуації характеру, внутрішні конфлікти особистості, психологічний захист. Дружба з однолітками. Любов в ранній юності. Підготовка молоді до сімейного життя спілкування старшокласників з учителями та батьками. Роль педагогів у становленні особистісного та професійного самовизначення випускника школи. Співвідношення виховання та самовиховання в розвитку "Я-концепції". Соціум і молодь. Сучасний аспект психологічного погляду на життєву орієнтацію випускників середньої школи, ПТУ тощо.

2.2 Провідні розділи педагогічної психології

Психологія навчання.

Поняття про предмет, методи, завдання педагогічної психології. Навчання, научення, учіння, розвиток, формування; співвідношення цих процесів. Змістовні та мотиваційні характеристики процесу учіння. "Особистісний смисл" знань за О.Леонтьєвим. Біхевіоризм та научення. Компоненти учбової діяльності. Учбові дії. Предметна структура учіння. Етапи формування розумових дій (за П.Гальперіним). Характеристика дії. Форми дії. Узагальнення дії (В.Давидов, Н.Менчинська, Ф.Жуйков, В.Крутецький). Згортання розумових дій. Уміння і навички. Способи та прийоми учбової діяльності школяра. Переніс навичок та знань. Наслідування. Самоконтроль. Самоорганізація учбової діяльності школярів різного віку.

Навчання. Учіння та навчання в широкому смислі. Теорії навчання (традиційне, проблемне, програмоване), їх аналіз на сучасному етапі розвитку освіти України. Три типи задач. Навчання. Навчання як творчий процес. Два провідних шляхи навчання. Теорія Л.Занкова про принципи навчання. Життєвий досвід та наукові знання у навчанні. Емпіричне та теоретичне знання. Роль засвоєння структури навчального предмету в навчанні. Варіанти організації навчання. Навчання і розвиток. Зони научення (за Л.Виготським). Розвиток особистості учнів в концепції управління навчальним процесом. Самоуправління в навчанні. Навчання і мотивація.

Усвідомлення цілей учіння. Використання вчителем еталонів у навчанні. Заучування, його механізми. Види навчальних дій в початковій школі. Розвиток мовлення учнів в процесі засвоєння знань. Научення і підкріплення прийому навчання за К.Роджерсом, В.Давидовим, Н.Матюшкіним. Розвивально-рольова форма організації спільної дії вчителя та учнів. Ділова гра. Гра і навчання. Навчальна задача. Психологічна суть процесу рішення задач. Організація контролю за процесом засвоєння. Психологічні характеристики педагогічної оцінки. Види самооцінки. Взаємозв'язок оцінки вчителя та самооцінки школяра. Оцінювальна діяльність учителя (за Б.Ананьєвим).

Психологія виховання

Предмет, структура та завдання психології виховання. Місце психології виховання у формуванні особистості сучасного школяра на різних вікових етапах його розвитку. Мета, засоби методи, інститути виховання. Виховання соціально-важливих рис у дитини раннього віку. Моральне, фізичне та гігієнічне виховання у дошкільному та молодшому шкільному віці. Становлення характеру дитини. Виховання в іграх та навчанні. Критерії вихованості дітей різного віку та їх психологічне обґрунтування. Закономірності виховання в підлітковому та юнацькому віці. Виховання в сім'ї та школі: психологічні аспекти. Співвідношення виховання та самовиховання в підлітковому та юнацькому віці. Виховання в сім'ї та школі: психологічні аспекти. Співвідношення виховання та

самовиховання у 12-17 років. Роль однолітків та дорослих у формуванні морально-вольових якостей особистості. підліток і соціум. Відхилення в поведінці та спілкуванні в підлітковому віці; закономірності та можливості перевиховання і корекційної роботи з дітьми з відхиленням в поведінці. Роль педагога у виховному впливові на розвиток особистості підлітка і старшокласника.

Психологія учителя

Предмет, завдання та структура психології вчителя. Сучасний вчитель і соціальні чекання. Місце педагога в сучасному суспільстві. Психологічні вимоги до особистості педагога. Структура особистісних та професійно-орієнтованих якостей педагога. Педагогічні здібності, їх класифікація. Дослідження психології з проблеми педагогічної діяльності (Н.Левітов, Стрехов, Кузьміна, Г.Синиця та ін.). Умови формування та розвитку педагогічних здібностей. Педагогічні знання, вміння та навички; творчий потенціал вчителя та його реалізація у сучасній школі. Інноваційні здобутки педагогічної діяльності. Вчитель як приклад для наслідування. Психологія педагогічного колективу. Лідерство та керівництво як педагогічний менеджмент. Центрація особистості учителя. Рефлексивні здібності та соціально-психологічна компетентність педагога. Індивідуальний стиль діяльності учителя. Педагогічна конфліктологія про конфлікти в педагогічних стосунках та їх вирішення. Удосконалення педагогічної діяльності як організації самоосвіти вчителя та формування позитивної мотивації до професії. Значення педагогічної діяльності в системі сучасного соціуму в навчанні та вихованні підростаючих поколінь.

2.3 Провідні розділи соціальної психології

Предмет соціальної психології. Визначення предмету соціальної психології. Завдання та проблеми соціальної психології в аспекті навчання і виховання дітей різного віку.

Методологія, методи і методика соціально-психологічного дослідження. Класифікація методів соціальної психології, їх характеристики. Спілкування, функції спілкування та їх зміст. Групи і колективи. Дослідження груп та колективів у вітчизняній науці (Г.Андреєва, А.Петровський, А.Бодальов, Е.Кузьмін). Проблеми формування особистості в колективі (Н.Крупська, А.Макаренко, В.Сухомлинський).

Групова динаміка

Феномени колективу.

Поняття про групи, їх класифікація. Групова динаміка як спосіб існування групи. Феномен групи: згуртованість, конформізм, груповий тиск, групове прийняття рішень. Порівняльна характеристика феноменів групи та колективу. Колектив як вищий рівень існування групи. Феномени колективу: ЦОС, ДГЕТ, КС та їх дослідження вітчизняними психологами. Колектив та особистість. Соціальні ролі та соціальні позиції членів колективу. Сучасні методи дослідження груп та колективів. Вплив колективу на формування особистості.

Учнівський колектив. Система міжособистісних відносин учнів у класі. Сумісна діяльність в підлітковому та юнацькому віці, її значення у формуванні особистості. Конфліктність та міжособистісні відносини учнів. Спілкування дітей дошкільного та шкільного віку в умовах формальних та неформальних груп. Неформальні об'єднання та угруповання підлітків, їх соціальна спрямованість. Негативна мотивація та спрямованість діяльності окремих підліткових та молодіжних угруповань. Вплив групи в умовах неформального спілкування. Навіювання, наслідування, переконання як вияв впливу.

Вікова динаміка міжособистісних відносин дітей і підлітків. Диференціація в групах дітей дошкільного та шкільного віку.

Міжособистісні відносини. Соціум і особистість. Система міжособистісних відносин: товаришність, дружба, любов, симпатія, антипатія, конфліктність. Виховання самодостатності в спілкуванні. Вміння спілкуватися. Соціально-комунікативна компетентність старшокласників і педагогів. Вплив учителя на соціально-психологічний клімат шкільного класу, на формування класного колективу; лідерство і керівництво в учнівських колективах. Педагогічний менеджмент в системі функціонування дитячих та дорослих колективів. Педагогічний колектив та його формування в умовах сучасної школи. Педагогічний колектив і колектив школярів – основні напрями взаємодії. Розвиток особистості учня в системі колективних відносин (віковий аспект). Тренінг спілкування як засіб формування соціальної компетенції учнів середніх і старших класів школи.

Розвиток свідомості та особистості школяра в умовах комфортного спілкування його з вчителем та колективом вчителів. Сумісна діяльність в системі "педагог-учень" як запорука формування повноцінної особистості учня на різних етапах його вікового розвитку.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология. - М., 1999.
2. Абрамова Г.С. Практикум по возрастной психологии. - М., 1999.
3. Андреева Г.М. Социальная психология. - М., 1998.
4. Бадмаев Б.У. Психология в работе учителя: В 2 кн. - М., 2000.
5. Возрастная психология. В 2-х ч. / Б.С. Волков, Н.В. Волкова; под. ред. Б.С. Волкова. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. – 366 с.
6. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6т.-М., 1982-1984.
7. Гамезо М.В., Домашенко Й.А. Атлас по психологии. - М., 2000.
8. Заброцький М.М. Основи вікової психології. - Тернопіль, 2001.
9. Заброцький М.М. Педагогічна психолога. - Київ, 2000.
10. Зимняя Й.А. Педагогическая психология. - М., 2000.
11. Кон И.С. Психология ранней юности. - М., 1988.
12. Мухина В.С. Возрастная психология. - М., 1998.
13. Немов Р.С. Психология: В 3 кн. - М., 2000.
14. Основи психології /За ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. - Київ, 1997.
15. Основи загальної психології /За ред. Максименко Д.С. - Київ, 1998.
16. Психологія /За ред. Ю.Л. Трофімова. - Київ, 1999.
17. Роменець В.А. Історія психології. - К., 2001.
18. Реан А.А., Коломинский Я.Л. Социальная педагогическая психология. – СПб 1999.
19. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. - М., 1973.
20. Столяренко Л.Д. Основи психології. - Ростов н/Д, 2002.
21. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология. - М., 1998.
22. Хрестоматія по возрастній и педагогической психології /Под ред.И.И. Ильцова, В.Я. Ляудис. - М. 1980.
23. Хрестоматія по истории психологии /Под ред. П.Я. Гальперина, А.Н.Ждан.-М., 1980.
24. Хрестоматія по психологии /Под ред. А.В. Петровского. - М., 1986.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА INTERNET – РЕСУРСИ

1. <http://uk.wikipedia.org/wiki>
2. <http://studentam.net.ua/content/view/3202/86/>
3. osvita.ua/vnz/reports/psychology/29531/
4. ekomedtd.com.ua/konspekti.../pshologya-yak-nauka.html

РОЗДІЛ 3. «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

1. Загальні питання методики навчання української мови в середній школі

1.1. Методика української мови як наука і навчальна дисципліна

Предмет і завдання курсу. Наукові засади методики. Значення методики для викладання української мови в школі. Концептуальні засади навчання української мови, Концепція загальної середньої освіти України. Державний стандарт базової і повної середньої освіти.

Зв'язок методики навчання української мови з суміжними дисциплінами: філософією, мовознавством, педагогікою і психологією, етнопедогогікою і етнопсихологією. Системний підхід до мовних явищ та відтворення його в методиці.

Передовий досвід та використання методичної спадщини минулого, дані наукових досліджень у галузі методики навчання мови, мовознавства, педагогіки, психології.

Методи наукового дослідження: вивчення літератури з методики викладання мови і суміжних дисциплін, спостереження за навчально-виховним процесом, вивчення й узагальнення передового досвіду, педагогічний експеримент та ін. Застосування статистичних методів обробки одержаних даних.

Зміст і будова курсу методики навчання української мови.

Короткий огляд історії розвитку методики навчання української мови. Основна література до курсу.

1.2. Українська мова як навчальна дисципліна в загальноосвітній школі

Значення шкільного курсу української мови і його місце серед інших навчальних дисциплін. Освітньо-виховні цілі і завдання вивчення української мови в школі. Рідна мова – основа духовного та інтелектуального розвитку особистості.

Зміст і принципи побудови шкільного курсу "Українська мова". Варіативність структури і змісту шкільного курсу мови. Основні аспекти навчання мови. Закономірності навчання української мови. Комунікативне спрямування у навчанні мови.

Розвиток національної самосвідомості учнів, формування в них мовної і мовленнєвої компетенції. Значення мови у культурному й мовленнєвому розвитку особистості.

1.3. Програми і підручники з української мови

Короткий огляд програм і підручників з української мови. Причини переходу школи на нові навчальні плани і програми.

Принципи побудови й зміст чинних програм з української мови для 1-4 і 5-11 класів. Змістові лінії програми, їх суть і принципи реалізації. Особливості програм для шкіл нового типу, коледжів, ліцеїв тощо.

Принципи побудови підручників з української мови. Посібники з української мови.

Вивчення програмового матеріалу з мови укрупненими частинами (блоками).

Міжпредметні зв'язки у шкільному курсі української мови. Роль учителя в реалізації

мети і завдань шкільного курсу мови.

1.4. Психологічні й дидактичні основи навчання української мови

Психологічна наука про шляхи засвоєння знань, умінь і навичок з української мови. Мовна особистість та шляхи її розвитку. Психологічні передумови успішного засвоєння мовного матеріалу. Інтенсифікація навчального процесу і розвиток пізнавальних здібностей учнів у процесі вивчення мови (уваги, пам'яті, мислення, дару слова, мовної інтуїції тощо).

Психолінгвістичні основи мовленнєвої діяльності й формування комунікативних умінь.

Дидактичні основи навчання. Закономірності засвоєння мови. Застосування загальнодидактичних принципів у процесі викладання української мови. Питання про власне методичні принципи навчання мови і розвитку мовлення.

Наукові основи й особливості викладання української мови в школах з російською (національною) мовою навчання.

1.5. Методи, прийоми і засоби навчання української мови

Теоретичне осмислення методів і прийомів навчання мови. Різні підходи до класифікації методів навчання: за джерелами знань, характером пізнавальної діяльності учнів, характером навчального матеріалу, способом взаємодії учителя й учнів, за способом взаємодії та рівнем пізнавальної діяльності тощо. Залежність вибору методів і прийомів навчання від специфіки навчального матеріалу, підготовки учнів до його сприйняття і засвоєння.

Характеристика основних методів навчання мови: зв'язного викладу вчителя, бесіди, спостереження й аналізу мовних явищ, роботи з підручником, методу вправ та ін.

Проблемне навчання: способи створення проблемних ситуацій, постановка проблемних питань, керування пізнавальною діяльністю учнів.

Інтерактивні методи навчання. Програмоване навчання. Алгоритмізація та комп'ютеризація.

Засоби навчання мови. Дидактичний матеріал для занять з української мови та вимоги до нього. Наочність і технічні засоби навчання, їх види й методика використання. Методика складання опорних таблиць, схем.

1.6. Типи уроків української мови, їх структура і методика проведення

Урок як основна форма організації навчання. Основні вимоги до уроку української мови на сучасному етапі.

Мета і зміст уроку: правильне співвідношення між теорією і практикою на уроці мови, організація навчальної діяльності учнів, значення системи завдань і вправ дня вироблення комунікативних умінь; виховна спрямованість уроків мови.

Проблема типології уроків: загальнодидактична типологія і типи уроків з мови з урахуванням специфіки предмета. Типи уроків за метою проведення. Типи уроків за метою їх організації.

Структура уроку мови, основні її компоненти. Методичні вимоги до окремих компонентів уроків різних типів: повідомлення теми і мети уроку, мотивація навчальних завдань, перевірка вивченого, актуалізація опорних знань, умінь і навичок учнів, вивчення нового матеріалу, закріплення вивченого, підведення підсумків уроку, домашнє завдання.

Особливості технології основних типів уроків: уроку вивчення нового матеріалу, уроку закріплення знань, умінь і навичок; уроку перевірки й обліку набутих знань і вмінь;

уроку аналізу контрольних робіт; уроку узагальнення і систематизації; уроку повторення теми, розділу; уроку формування мовної і мовленнєвознавчої компетенції; уроку формування мовленнєвої компетенції; уроку формування комунікативної компетенції; уроків зв'язного мовлення. Нестандартні форми проведення уроку.

Модульна система уроків, її значення для вивчення теми (розділу). Аналіз уроку мови.

Планування програмового матеріалу з української мови. Види планування.

2. Особливості методики вивчення основних розділів шкільного курсу української мови

2.1. Методика навчання фонетики й орфоєпії

Зміст шкільного курсу фонетики та його значення. Зв'язок фонетики з вивченням графіки, орфографії, орфоєпії, граматики, із заняттями з розвитку мовлення. Ознайомлення із засобами милозвучності української мови.

Завдання вивчення фонетики: вироблення вмінь і навичок правильно артикулювати звуки; розвиток мовного слуху учнів, мовної та слухової пам'яті; чітке розмежування звуків і літер; установлення відповідності чи невідповідності між вимовою і написанням. Формування орфоєпічних навичок, удосконалення дикції й розвиток умінь володіти голосом (змінювати його за висотою, силою, темпом, тембром). Зіставлення діалектної й літературної вимови. Подолання фонетичних діалектизмів.

Помилки інтерферуючого характеру та шляхи їх попередження і виправлення.

Методи і прийоми вивчення фонетики й орфоєпії. Особливості вивчення фонетики й орфоєпії української мови в школах з російською мовою навчання.

Використання наочності й ТЗН у процесі вивчення фонетики й орфоєпії.

Роль орфоєпічних словників.

2.2. Методика навчання лексики і фразеології

Зміст шкільного курсу лексикології. Значення, місце й принципи вивчення лексики. Труднощі у засвоєнні учнями лексичних понять. Методика засвоєння учнями багатозначності, прямого і переносного значення слів та їх уживання, синонімів, омонімів, антонімів, архаїзмів та інших лексичних категорій, вивчення яких передбачене програмою. Подолання діалектизмів, жаргонізмів та росіянізмів в мовленні учнів.

Методика вивчення фразеології української мови, шляхи засвоєння фразеологізмів.

Система тренувальних вправ з лексики і фразеології. Вироблення навичок користування словниками різних типів. Лексичний аналіз: тексту.

Словникова робота у зв'язку з вивченням інших розділів шкільного курсу мови. Лексична робота в системі занять з розвитку мовлення.

Наочні посібники з лексики і фразеології, методика їх використання

Особливості вивчення лексики і фразеології у школах з російською (національною) мовою навчання.

2.3. Методика вивчення будови слова і словотвору

Значення і завдання вивчення будови слова. Методика поглиблення знань про значущі частини мови (морфемі). Наступність і перспективність у вивченні матеріалу, шляхи подолання труднощів у виділенні основи морфем у слові. Розкриття значення морфем; збагачення лексичного запасу учнів у процесі вивчення морфологічної будови слова; вироблення орфографічних навичок.

Прийоми вивчення морфемної будови слова, етимологічний аналіз.

Використання наочності й ТЗН під час вивчення будови слова.

Методика словотвору: значення, зміст, завдання і принципи вивчення словотвору в школі. Зв'язок з будовою слова, фонетикою, лексикою, морфологією, орфографією. Ознайомлення учнів із способами словотвору; труднощі у засвоєнні словотворчих понять; система вправ; словотворчий аналіз, методика його проведення. Лексична робота; робота із словниками. Попередження і виправлення помилок інтерферуючого характеру у мовленні учнів.

Використання наочності й ТЗН під час вивчення словотвору.

2.4. Загальні питання методики вивчення граматики

Місце граматики в шкільному курсі української мови.

Пізнавальне і практичне значення граматики, її роль у формуванні вмінь і навичок (мовленнєво-розумових, навчально-мовленнєвих, орфографічних, пунктуаційних), у попередженні та подоланні граматичних помилок, збагаченні мовлення.

Короткий огляд основних напрямів методики викладання граматики. Основи і принципи методики викладання граматики в школі.

Методи і прийоми вивчення граматики.

2.5. Методика вивчення частин мови

Значення, завдання, зміст і принципи вивчення частин мови в шкільному курсі. Зв'язок вивчення частин мови з фонетикою, лексикою, словотвором, синтаксисом, орфографією і розвитком мовлення. Вивчення частин мови на синтаксичній основі. Наступність і перспективність у вивченні частин мови в початкових, середніх і старших класах.

Формування поняття про частини мови на основі їх лексичного значення, морфологічних ознак, синтаксичної ролі й особливостей словотвору. Вивчення системи відмінювання і словотвору частин мови в зв'язку з орфографією та розвитком мовлення.

Методи й прийоми теоретично-практичного вивчення частин мови.

Наочність і ТЗН, методика використання частин мови.

Особливості вивчення морфології в школах з російською мовою навчання.

2.6. Методика вивчення синтаксису

Значення, завдання, зміст і принципи вивчення синтаксису в школі. Етапи вивчення синтаксису: практичне засвоєння синтаксису, поновлення знань з синтаксису при опрацюванні морфології; систематичне вивчення синтаксису. Зв'язок синтаксису з лексикою, морфологією і розвитком мовлення учнів.

Методика ознайомлення з поняттями словосполучення і речення, зв'язок слів у словосполученні й реченні, типи речень. Характер умінь і навичок з синтаксису.

Шляхи подолання труднощів у вивченні головних і другорядних, членів речення, відокремлених та однорідних членів речення; встановлення зв'язків між частинами складного речення і тексту.

Методи й прийоми теоретично-практичного вивчення синтаксису. Використання наочності й ТЗН у процесі вивчення синтаксису.

Особливості вивчення синтаксису в школах з російською мовою навчання.

2.7. Методика навчання орфографії

Значення орфографії та її місце в шкільному курсі української мови. Завдання навчання орфографії. Природа орфографічних навичок та психологічні основи їх формування.

Короткий огляд історії й методики навчання орфографії.

Основні принципи навчання орфографії. Роль правил.

Поняття про орфограму. Класифікація орфограм.

Методика вивчення орфографічних правил. Основні прийоми навчання орфографії. Види орфографічних вправ, методика їх проведення (орфографічний розбір, різні види списування, диктанти, запис вивченого напам'ять, робота з орфографічним словником, творчі вправи та ін.).

Труднощі у вивченні орфографії, шляхи їх подолання. Система роботи над орфографічними помилками. Аналіз орфографічних помилок. Причини виникнення орфографічних помилок, способи їх запобігання. Подолання помилок інтерферуючого характеру. Норми й критерії оцінювання орфографічних навичок учнів.

Наочні й технічні засоби їх роль у вивченні орфографії, методика їх використання.

2.8. Методика навчання пунктуації

Значення пунктуації та її основи. Місце пунктуації в шкільному курсі мови. Питання про етапи (рівні) у навчання пунктуації. Завдання пунктуації.

Короткий огляд історії методики вивчення пунктуації.

Принципи навчання пунктуації.

Поняття про пунктограму. Пунктуаційні правила, їх класифікація, методика вивчення пунктуаційних правил. Залежність навчання пунктуації від основ пунктуації, характеру пунктограм, етапів навчання.

Основні методичні прийоми навчання пунктуації. Види вправ з пунктуації, методика їх проведення. Методика проведення диктантів, творчих вправ, складання схем з певними розділовими знаками, складання речень за цими схемами, вправи з використанням технічних засобів.

Труднощі у вивченні окремих питань пунктуації, шляхи їх подолання.

Типи пунктуаційних помилок. Причини пунктуаційних помилок, їх попередження. Система роботи над пунктуаційними помилками.

3. Методика зв'язного мовлення

3.1. Мовленнєвий розвиток учнів як методична проблема.

Зв'язне мовлення як методичне поняття. Значення і завдання роботи з розвитку вмінь і навичок усного та писемного зв'язного мовлення. Місце занять з розвитку зв'язного мовлення у шкільному курсі мови.

Питання розвитку зв'язного мовлення в історії методичної науки. Основні принципи методики розвитку мовлення.

3.2. Понятійна та операційна основа роботи над формуванням мовленнєвих умінь і навичок учнів.

Удосконалення рецептивних видів мовленнєвої діяльності. Аудіювання, читання. Основні форми роботи, методика проведення. Формування в учнів навичок різних видів читання в процесі вивчення шкільного курсу мови.

Робота над продуктивними видами мовленнєвої діяльності: говоріння, письмо. Робота над формуванням монологічного мовлення. Навчання діалогічного мовлення.

3.3. Види творчих робіт та методика їх проведення.

Види робіт з розвитку зв'язного писемного мовлення, їх значення й методика проведення. Методика роботи над переказами і творами різних видів і стилів (твори-

розповіді, твори-описи, твори-роздуми).

Перевірка творчих робіт. Прийоми виправлення, обліку і класифікації помилок. Критерії й норми оцінювання. Робота над лексичними, стилістичними та іншими помилками.

3.4. Методика опрацювання газетних жанрів.

Ознайомлення учнів з публіцистичним і діловим стилями мовленням. Методика написання замітки-інформації, статті-нарису до газети та різних видів ділових паперів (адреса, лист, оголошення, розписка, доручення, заява, протокол, звіт, автобіографія тощо). Наочні й технічні засоби з розвитку мовлення, методика їх застосування.

4. Методика роботи зі стилістики та риторики

Завдання, зміст і місце роботи зі стилістики та риторики у 5-11-х класах. Ознайомлення учнів з функціональними стилями мовлення, стилістичними ресурсами лексики, фразеології, морфології, синтаксису. Функціонально-стилістичний підхід до вивчення мови.

Основні стилістичні уміння. Методи й прийоми вивчення стилістики.

Елементи риторики та методика їх опрацювання у 5-9 класах. Уроки риторики у старших класах: зміст, завдання, методика проведення.

5. Методика вивчення загальних відомостей про мову

Особливості вивчення загальних відомостей про мову у шкільному курсі. Зміст і структура вступних уроків у середніх класах; ознайомлення учнів із суспільним значенням мови, її походженням, історичним розвитком.

Особливості технології вступних уроків.

6. Методика удосконалення мовних умінь і навичок та культури мовлення учнів старших класів

Основні форми занять з мови в 10-11-х класах. Розширення загальних відомостей про мову. Особливості уроків української мови в старших класах.

Узагальнення й систематизація найважливіших відомостей про мову.

Поглиблення й удосконалення знань, умінь і навичок з культури мови, стилістики і риторики. Форми занять з мови. Складання тез, конспектів, рецензій, анотацій. Написання рефератів.

Робота над мовленням учнів у зв'язку з вивченням літератури. Лексико-стилістичний аналіз тексту. Словникова робота на уроках мови.

Індивідуальна робота з учнями, спрямована на повторення і поглиблення знань та удосконалення комунікативних умінь і навичок.

7. Позакласна робота з української мови

Значення і завдання позакласної роботи. Взаємозв'язок позакласної роботи з класними заняттями. Зміст позакласної роботи.

Основні форми організації позакласної роботи (мовний гурток, тематичні вечори, читацькі конференції, дитячі ранки, випуск стіннівки, виготовлення альбомів, журналів, унаочнення посібників, підготовка повідомлень і доповідей, виступи по радіо, екскурсії; виставки, мовні ігри, вікторини, конкурси, олімпіади. Елементи дослідницькою характеру в позакласній роботі з мови. Робота в МАН.

8. Спецкурси та факультативні заняття з української мови

Завдання спецкурсів та факультативних занять, їх значення для поглиблення теоретичної і практичної підготовки учнів, розвитку їхніх здібностей і профорієнтаційного спрямування. Особливості організації і планування роботи факультативних груп. Програми спеціальних та факультативних курсів з мови, зв'язок з основним курсом.

Спецкурси і факультативні заняття (шкільна лекція, семінарські й лабораторні заняття, організація самостійної роботи учнів, написання рефератів, доповідей, бібліографічна робота тощо).

9. Методична робота вчителя-словесника

Значення й форми методичної роботи. Шляхи і засоби підвищення кваліфікації вчителів; робота методичних об'єднань (організація відкритих уроків, взаємовідвідування уроків, проведення семінарів-практикумів, методичних конференцій); вивчення і популяризація досвіду вчителів; школи передового досвіду. Роль методичних кабінетів в удосконаленні роботи вчителів. Завдання інститутів післядипломної освіти, їх роль в організації та поліпшенні методичної роботи в школах.

Шкільний кабінет української мови та його завдання. Планування роботи навчальних кабінетів.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бакум З.П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії : монографія. – Кривий Ріг, 2008.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. – К., 2004.
3. Беляєв О.М. Лінгводидактика рідної мови. – К., 2005.
4. Білоусенко П.І Мовознавчі студії в школі. – Запоріжжя, 2000.
5. Біляєв О.М. Концепція інтенсивного навчання // Дивослово. – 1991. – № 6. – С.5 – 12.
6. Біляєв О.М. Культура мовлення вчителя-словесника // Дивослово. – 1995. – № 1. – С. 37 – 44.
7. Біляєв О.М. Проблема методів у навчанні мови // Українська мова і література в школі. – 1980. – № 10. – С. 57 – 67.
8. Біляєв О.М. Урок української мови у школі з російською мовою навчання // Дивослово. – 1990. – № 9. – С.12-16.
9. Босак С. Методи особистісно орієнтованого навчання // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 8. – С.37-41.
10. Варзацька Л., Дворецька Л. Види мовних завдань у структурі інтегрованого уроку рідної мови і мовлення в 5 класі // Українська мова і література в школі. – 2004. – № 4. – С.4-7.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К., 2004.
12. Голобородько Є.П. Загальні питання інтерактивного навчання // Збірник наукових праць: Інтерактивне навчання: Досвід впровадження /За заг ред. В.Д.Шарко. – Херсон: ОЛДІ-плюс, 2000.
13. Голобородько Є.П. Робота з текстом як лінгводидактичний засіб оптимізації фахової підготовки вчителя // Південний архів: Філологічні науки. – Херсон, 2002. – Вип.ХІХ. – С.126-129.
14. Голуб Н. Словник-мінімум власне української лексики для занять з учнями 5 – 7

- класів // Українська мова і література в школі. – 1998. – № 11. – С.110 – 119.
15. Голуб Н., Дяченко Н., Остапенко В., Шляхова В. Технологія сучасного уроку рідної мови. – Черкаси, 1999.
 16. Голуб Н.Б. Риторика у вищій школі: Монографія. – Черкаси, 2008.
 17. Гончаренко І.С. Методика як наука. – К., 2000.
 18. Гончаренко С.І. Український педагогічний словник. – К., 1997.
 19. Горошкіна О.М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: Монографія. – Луганськ: Альма-матер, 2004.
 20. Дороз В.Ф. Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах. – К., 2008.
 21. Дорошенко О.А. Елементи дослідницької роботи учнів з мови // Українська мова і література в школі. – 1993. – № 4. – С.20-21.
 22. Заболотська О.О. Формування індивідуальності майбутніх учителів-словесників. – Херсон, 2006.
 23. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К., 2003.
 24. Зимняя И А. Лингвopsиxология речево́й де́ятельности. – Москва-Воронеж, 2000.
 25. Іваницька Н.Л. Вивчення членів речення у 4-8 класах. – К., 1982.
 26. Караман С. Поглиблене вивчення української мови в гімназіях та загальноосвітніх школах // Дивослово. – 1994. – № 7. – С.34-37.
 27. Караман С., Тихоша В. Технологія створення підручників і посібників для поглибленого вивчення української мови в гімназії // Дивослово. – 2000. – № 4. – С. 36-38.
 28. Караман С.О. Методика навчання української мови в гімназії. – К., 2000.
 29. Мацько Л. Сучасні підходи до створення підручників з української мови: місце лінгвостилістики // Дивослово. – 1999. - № 8. – С. 39 – 41.
 30. Мацько Л.І. Українська мова в освітньому просторі: Навчальний посібник. – К., 2009.
 31. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / За ред. М.Пентилюк. – К., 2000.
 32. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / За ред. М.Пентилюк. – К., 2005.
 33. Методика навчання української мови в вищих навчальних закладах та середніх освітніх закладах: Кредитно-модульний курс / За заг. ред. О.І. Потапенка. – К., 2006.
 34. Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах: програма для студентів 7.010103. ПМСО. Українська мова і література факультетів української філології педагогічних університетів та інститутів / Укладачі М.І. Пентилюк, О.М. Горошкіна, С.О. Караман. – К., 2010.
 35. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / За ред. М.Пентилюк. – К., 2009.
 36. Могила Н. Система інноваційних методів як засіб реалізації диференційованого навчання // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 5. – С. 13-16.
 37. Мотиваційні основи навчальної діяльності школярів. – Одеса, 2008.
 38. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у ХХ столітті // Держава і освіта. –

- № 29. – 18 липня 2001р. – С.7 – 24.
39. Освітні технології / За ред. О.М.Пехоти. – К., 2001. – С.3 – 26.
 40. Палихата Е.Я. Методика навчання українського усного діалогічного мовлення учнів основної школи: Монографія. – Тернопіль, 2002.
 41. Педагогічні технології у безперервній професійній освіті / За ред. Сисоєвої С.О. – К., 2001.
 42. Пентилюк М., Горошкіна О., Нікітіна А. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови // Українська мова і література в школі. – 2006. – №1. – С.15-20.
 43. Пентилюк М., Горошкіна О., Нікітіна А. Концепція когнітивної методики навчання української мови // Дивослово. – 2004. – №8. – С.5.
 44. Пентилюк М.І Культура мови і стилістика. – К., 1994.
 45. Пентилюк М.І. Аналіз тексту на уроках мови // Дивослово.– 1999.– № 3.– С. 30-32.
 46. Пентилюк М.І. Вивчення української мови у школах з російською мовою навчання. – К., 2000.
 47. Пентилюк М.І. Наукові засади комунікативного спрямування навчання мови // Українська мова і література в школі. – 1999. – № 3. – С. 8 – 10.
 48. Пентилюк М.І. Стандартизація мовної освіти і завдання вчителя-словесника // Таврійський вісник освіти. – 2004. – №2 (6). – С.69-75.
 49. Пентилюк М.І. Українська мова й література: Прогр. факульт. та спец. курсів. 7-11 класи. – К., 2007.
 50. Пентилюк М.І., Гайдаєнко І.В., Окуневич Т.Г. та ін. Навчально- й науково-дослідна робота студентів-філологів (реферат, курсова, випускна робота з української мови та методики навчання): Навчально-методичний посібник для студентів. – К., 2010.
 51. Пентилюк М.І., Горошкіна О.М., Нікітіна А.В. Концепція навчання української мови в системі профільної освіти // Методичні діалоги. – 2006. – № 10. – С.2-7.
 52. Пентилюк М.І., Іващенко О.В. Українська мова: Підручник-комплект. – К., 2013.
 53. Пентилюк М.І., Окуневич Т.Г. Методика навчання української мови у таблицях і схемах: Навчальний посібник. – К., 2010.
 54. Пентилюк М.І., Окуневич Т.Г. Сучасний урок української мови. – Х., 2007.
 55. Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М. та ін. Освітні технології: навчально-методичний посібник / За ред. О.М.Пехоти. – К., 2001.
 56. Пехота О.М., Старєва А.М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя. – Миколаїв, 2005.
 57. Плиско К.М. Теорія і методика навчання української мови в середній школі. – Х., 2001.
 58. Пометун І.О., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково-методичний посібник / За ред. О.І.Пометун. – К., 2004.
 59. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах / За ред. М.І.Пентилюк. – К., 2011.
 60. Проблема формування мовної особистості учнів середніх загальноосвітніх закладів. – Рівне, 2006.
 61. Семеног О.М. Українська культуромовна особистість учителя. – К., 2007.
 62. Семеног О.М. Українська культуромовна особистість учителя: Монографія / За ред. Л.І. Мацько. – К., 2007.

63. Сиротинко Г. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. – Харків, 2003.
64. Скуратівський Л. Від лінгводидактики, зорієнтованої на формування духовної мовної особистості // Дивослово. – 1997. – № 9. – С. 52 – 57.
65. Скуратівський Л., Шелехова Г. Концепція підручника рідної мови // Українська мова і література в школі. – 2001. – № 3. – С. 5 – 7.
66. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навчальний посібник / Кол. авторів за ред. М.Пентиліук. – К., 2003.
67. Стельмахович М.Г. Етнопедагогічні основи методики української мови // Дивослово. – 1993. – № 5-6. – С. 19 – 23.
68. Формування мовної особистості та різних вікових етапах: Монографія. – Одеса, 2008.
69. Хом'як І. Визначення орфограми у писемному мовленні // Дивослово. – 2000. – № 4. – С. 29 – 31.
70. Шелехова Г. Використання комп'ютерних технологій на уроках української мови // Українська мова і література в школі. – 2006. – №8. – С.4-8.
71. Яворська С.Т. Становлення і розвиток методики навчання української мови як науки в середній школі. – Кн.1, Кн.2. – Слов'янськ, 2004.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Богданова І.М. Педагогічна інноватика. – Одеса, 2000.
2. Бондаренко Н., Ярмолюк А. Концепція підручника української мови для шкіл з російською мовою навчання // Дивослово. – 2002. – № 4. – С.66
3. Бондаренко Н., Ярмолюк А. Українська мова в школах національних меншин // Українська мова і література в школі.– 2002.–№ 5.– С.43.
4. Бондарчук Л.І. Методику підказує текст: Навчальний посібник. – Тернопіль, 2001.
5. Грибан Г.В., Кучерук О.А. Практикум з методики викладання української мови: Навчально-методичний посібник. – К., 2003.
6. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004.
7. Донченко Т. Власне методичні принципи навчання української мови // Українська мова і література в школі. – 2004. – №2. – С.2-4.
8. Концепція профільного навчання в старшій школі // Управління освітою: Довідник управління. – Ч.15-16. – 2005. – С.33-46.
9. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. – К., 2008.
10. Кочан І.М., Захлюпана Н.М. Словник-довідник з методики викладання української мови. – Львів, 2005.
11. Кочан І.М., Захлюпана Н.М. Українські лінгводидакти через призму часу: Словник-довідник. – Львів, 2009.
12. Романюк Є. Уживання запозичених слів (Урок-дослідження у 10 класі) // Дивослово. – 2003. – № 3. – С.36 – 45.
13. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава, 2008.
14. Семенов О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: Монографія. – Суми, 2005.

РОЗДІЛ 4. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Методика викладання літератури як наука. Своєрідність методики викладання літератури як науки, її складові частини і витоки розвитку. Зв'язок методики викладання літератури з іншими науками. Українська література як навчальний предмет у школах України.

Учитель-словесник і його професійні якості. Основні критерії ефективності роботи вчителя літератури, його найважливіші якості і професійні вміння. Проблеми педагогічного спілкування учителя й учня на уроках літератури. Дослідницькі, конструкторські, організаторські, комунікативні уміння й навички вчителя.

Зміст і структура шкільного курсу української літератури. Структура змісту і принципи побудови навчальних програм та підручників з української літератури. Порівняльна характеристика навчальних програм.

Методи і форми навчання. Поняття про методи і прийоми навчання. Основні класифікації методів навчання літератури. Інтерактивне навчання.

Особливості сприймання художньої літератури. Основні етапи літературного розвитку школярів. Сприймання художньої літератури учнями молодшого і старшого шкільного віку. Характер сприймання мистецтва в роки ранньої юності.

Сучасний урок літератури. Специфіка та ефективність уроку літератури. Проблема типології уроків літератури. Структура уроку літератури. «Нестандартні» уроки літератури. Особливості уроків позакласного читання та літератури рідного краю. Планування роботи вчителя української літератури: календарно-тематичний та поурочний плани.

Вивчення біографії письменника. Принципи та джерела вивчення біографії письменника. Особливості вивчення біографічних відомостей в основній школі. Форми і методи вивчення біографії письменника в старшій школі.

Методика вивчення художнього твору твору. Основні етапи роботи над твором. Підготовка учнів до сприймання твору. Читання твору і його види. Принципи та шляхи аналізу художнього твору. Особливості вивчення творів різних родів та жанрів. Аналіз образу-персонажа. Специфіка вивчення фольклору.

Шкільне літературознавство. Опрацювання літературної критики. Засвоєння теоретико-літературних відомостей. Вивчення мови художнього твору та індивідуального стилю письменника.

Розвиток мовлення учнів на уроках літератури. Усне і писемне мовлення читачів-учнів. Зміст і форми розвитку мовлення школярів. Учніські письмові роботи.

Наочність на уроках літератури. Види наочності, методика її використання на уроках літератури.

Позакласна робота з літератури. Форми позакласної роботи з літератури. Гурткова робота. Масові заходи.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф. Ф. Українська література в середній школі: Курс методики. – К.: Рад. школа, 1962. – 391 с.
2. Голубков В. В. Методика преподавания литературы. – М.: Просвещение, 1962. – 496 с.
3. Кудряшов Н. И. Взаимосвязь методов обучения на уроках литературы. – М.: Просвещение, 1981. – 190 с.
4. Методика преподавания литературы / Под ред. З. Я. Рез. – М.: Просвещение, 1977. – 383 с.
5. Методика преподавания литературы: Пособие для студентов и преподавателей / Под ред. О. Ю. Богдановой, В. Г. Маранцмана: В 2-х ч. – М.: Владос, 1995.
6. Мірошниченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах: Підручник для студентів-філологів. – К.: Ленвіт, 2000. – 240 с.
7. Наукові основи методики літератури: Навч.-метод. посібник / За ред. проф. Н. Й. Волошиної. – К.: Ленвіт, 2002. – 344 с.
8. Неділько В. Я. Методика викладання української літератури в середній школі. – К.: Вища школа, 1978. – 248 с.
9. Никольський В. А. Методика преподавания литературы в средней школе. – М.: Просвещение, 1971. – 256 с.
10. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навч. посібник для студентів вищих закладів освіти. – К.: Ленвіт, 2000. – 384 с.
11. Пультер С. О., Лісовський А. М. Методика викладання української літератури в середній школі. – Житомир: Полісся, 2000. – 163 с.
12. Ситченко А. Л. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах: Навч. посіб. для студентів-філологів. – К.: Ленвіт, 2011.
13. Степанишин Б. І. Викладання української літератури в школі. – К.: Проза, 1995. – 254 с.
14. Токмань Г. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. – К.: Міленіум, 2002. – 318 с.
15. Токмань Г. Методика навчання української літератури в середній школі. – К.: Академія, 2012. – 312 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Активные формы преподавания литературы: Лекции и семинары на уроках в ст. классах / Р. И. Альбеткова и др. – М.: Просвещение, 1991. – 175 с.
2. Активные формы преподавания литературы: Лекции и семинары на уроках в ст. классах / Р. И. Альбеткова и др. – М.: Просвещение, 1991. – 175 с.
3. Бандура О. М. Міжпредметні зв'язки в процесі вивчення української літератури. – К.: Рад. школа, 1984. – 166 с.
4. Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф.Ф. Бесіди з молодими словесниками про уроки літератури в 5 і 6 класах. – К.: Рад. школа, 1967. – 264 с.
5. Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф. Ф. Майстерність учителя-словесника. – К.: Рад. школа, 1963. – 188 с.
6. Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф. Ф. Навчання і виховання засобами літератури. – К.: Рад. школа, 1973. – 176 с.

7. Буяльський Б. А. Поезія усного слова. – К.: Рад. школа, 1969. – 264 с.
8. Жабицкая Л. Г. Восприятие художественной литературы и личность. Литературное развитие в юности. – Кишинев: Штиница, 1974. – 134 с.
9. Захарук Д. В. Ігри з літератури. – К.: Рад. школа, 1970. – 224 с.
10. Исследование художественных интересов школьников / Под ред. Е.В. Квятковского, Ю. У. Фохта-Бабушкина. – М.: Педагогика, 1974. – 160 с.
11. Капська А. Й. Виразне читання на уроках літератури в 4-7 класах. – К.: Рад. школа, 1980. – 120 с.
12. Лазаревський В. В. Літературні ігри. – К.: Рад. школа, 1969. – 131 с.
13. Ломонос Е. О. Позакласне читання у 4-7 класах. – К.: Рад. школа, 1983. – 183 с.
14. Львова Ю. Л. Творческая лаборатория учителя. – М.: Просвещение, 1980. – 192 с.
15. Ми є. Були. І будем ми! Виховання національної самосвідомості учнів засобами художньої літератури: Навч.-метод. посібник / За ред. проф. Н.Й. Волошиної. – К.: Ленвіт, 2003.
16. Никифорова О. И. Психология восприятия художественной литературы. – М.: Книга, 1972. – 152 с.
17. Основи викладання мистецьких дисциплін / За заг. ред. О. П. Рудницької. – К., 1998. – 183 с.
18. Основи педагогічних досліджень: Навч. посібник / За ред. О.П. Рудницької. – К.: Експрес, 1998. – 107 с.
19. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1996. – 236 с.
20. Рожина Л. Н. Психология восприятия литературного героя школьниками. – М.: Педагогика, 1977. – 176 с.
21. Рыбникова М. А. Очерки по методике литературного чтения. – М.: Учпедгиз, 1963. – 314 с.
22. Сафонова А. М. Проблемные задания на уроках русской литературы. – К.: Рад. школа, 1977. – 152 с.
23. Синиця І. О. Педагогічний такт і майстерність учителя. – К.: Рад. школа, 1981. – 319 с.
24. Сторчак К. М. Основи методики літератури. – К.: Рад. школа, 1965. – 420 с.

Інтернет-ресурси

1. Ланин Б.А. Интеграция Интернета в литературное образование.
<http://www.ioso.ru/ts/s010608/lanin.htm>
2. Шадрина Л.И. О гуманитаризации филологического образования в русле национальной идеи й профессиональной подготовки.
<http://ww.ostu.ru/conf/soc2002/papers/shadrina.htm>.
3. <http://zasic.kspu.kr.ua>
4. <http://center.fio.ru/method/getblob.asp?id=10000533>
5. www.ruthenia.ru/folklore/folklorelaboratory/belous.htm
6. <http://www.oaipkro.ru>

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

90-100 балів – «відмінно» (A). Відповідь містить глибокі і міцні знання з теми. Студент дає розгорнуту аргументацію кожного з положень, вміє синтезувати знання по окремих параграфах, може чітко сформулювати дефініції, використовуючи відповідну термінологію, вміє застосовувати здобуті теоретичні та практичні знання у всіх видах літературознавчого аналізу. Відповідь повинна бути викладена літературною мовою, містити посилання на нову навчальну літературу.

83-89 балів – «добре» (B). Студент має міцні ґрунтовні знання, але може допустити неточності у формулюванні, незначні помилки в наведених прикладах. Допускається одна неточність у використанні понятійного матеріалу. Студент допускає незначні погрешності в узагальненнях і висновках.

74-81 бал – «добре» (C). Відповідь студента повна, але за сумою головних положень, має скорочену аргументацію щодо їх висвітлення, має правильне, але неповне виконання практичного завдання. У відповіді допускаються порушення логіки і послідовності викладу матеріалу, теоретичні питання не завжди підкріплюються прикладами.

64-73 бали – «задовільно» (D). Студент допускає порушення у викладі теоретичного матеріалу, викладає поверхові і непереконливі теоретичні положення і висновки, порушує при відповіді послідовність і логічність. Хоча студент знає програмний матеріал повністю, але не вміє самостійно мислити. У відповіді допускаються стилістичні помилки, теоретичні питання зовсім не підкріплюються прикладами.

60-63 бали – «задовільно» (E). Відповідь містить неповне висвітлення всіх питань, порушення послідовності й логіки викладу матеріалу, поверхову аргументацію положень теми, відсутність прикладів. Мова містить помилки.

35-59 балів – «незадовільно» (FX). Відповідь містить неправильне висвітлення питань, студент допускає неправильні посилання на факти та їх тлумачення. Студент не володіє термінологією, не вміє викладати програмний матеріал, допускає фактичні помилки при висвітленні даної теми.

1-34 бали – «незадовільно» (F). Оцінка виставляється студенту, який зовсім не знає фактичного матеріалу, не розкриває зміст теоретичного завдання; неправильно витлумачує факти; подає помилкову аргументацію. Студент не вміє викладати програмний матеріал і виявляє слабке володіння нормами сучасної української літературної мови.